

Rokoni viszonyok megnevezése a kórógyi magyar közösségben

Katić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:987163>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij: Mađarski jezik i književnost – Engleski jezik i
književnost

Ante Katić

**Izricanje rodbinskih odnosa u mađarskoj zajednici u
Korođu**

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc Ana Lehocki-Samardžić

Osijek, 2020.

Eszéki J. J. Strossmayer Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

BA alapszak: Magyar nyelv és irodalom – Angol nyelv és irodalom

Katić Ante

**Rokoni viszonyok megnevezése a kórógyi magyar
közösségben**

Szakdolgozat

Témavezető: doc. dr. sc. Lehocki-Samardžić Ana

Eszék, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet Osijek
Katedra za mađarski jezik i književnost
Preddiplomski studij: Mađarski jezik i književnost – Engleski jezik i
književnost

Ante Katić

Izricanje rodbinskih odnosa u mađarskoj zajednici u Korogu

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: lingvistika-ugrofinistika

Mentorica: doc. dr. sc Ana Lehocki-Samardžić

Osijek, 2020.

J. J. Strossmayer Eszék Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

BA alapszak: Magyar nyelv és irodalom – Angol nyelv és irodalom

Katić Ante

**Rokoni viszonyok megnevezése a kórógyi magyar
közösségben**

Szakdolgozat

Tudományterület: társadalomtudomány/filológia

Tudományág: finnugrisztika-nyelvtudomány

Témavezető: doc. dr. sc Lehocki-Samardžić Ana

Eszék, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 15. rujna 2020.

Ante Kahić , 0122223809

ime i prezime, JMBAG

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozatban Kórógy falu nyelvjárásával foglalkozom, pontosabban a rokoni viszonyok megnevezésével a kórógyi közösségben. Kórógy falu nyelvjárása, a családok formája és a nép kétnyelvűsége olyan sajátosságokat hoz létre, amelyek átszövik a közösség egész kultúráját. A dolgozat fő célja összehasonlítani a mai kórógyi közösségben használt rokoni kifejezéseket Penavin Olga által gyűjtött adataival, és felmérni mennyire és milyen módon változott a kórógyi nyelvhasználat az elmúlt négy évtizedben. A kutatási módszer kérdőív és interjú. A kutatásom kiegészítése és eredményeinek könnyebb értelmezése érdekében, dolgozatomban bemutatom a nyelvjárási jellemzőket és a nagycsaládi rendszert Kórógyon – a *zadrugát*. A nyelvjárás jellemzőit példákkal alátámasztom és bizonyítom. Mivel a nyelvi és a társadalmi változások arányosan hatnak egymásra, szociológiai szempontból is megvizsgálom a családszerkezet változásait az idő folyamán és a társadalmi tényezők hatását a nyelvre, illetve történelmi és földrajzi szempontból pedig a falu elhelyezkedését is röviden felvázolom. A téma pontosabb értelmezése érdekében néhány terminológiai értelmezéssel is kiegészítem a kutatást: a dolgozatban bemutatom és értelmezem a rokoni viszonyok és családfa terminusokat.

A kérdőíves kutatás betekintést nyújt a nyelvjárás használatába családon kívül, valamint a kórógyi nyelvjárás és a horvát nyelv viszonyát is mutatja kontaktológiai szempontból. Mindegyik válasz elemzése ábrával vagy táblázattal lett kiegészítve. A kapott adatokból kiindulva, a nyelvhasználók gyakrabban használják a horvát nyelvet, mint a kórógyi nyelvjárást. A dolgozatban elemzem, milyen okokból is lehet a horvát nyelv dominánsabb és miért ritka a nyelvjárás használata. Kutatásom szerint a kórógyi nép sokáig megőrizte nyelvjárását, de ma már megváltozott a falu társadalmi (nemzetiségi) és nyelvi képe, ezért nem meglepő, hogy a rokoni viszonyokat megjelölő kifejezéseket magyarul már ritkán használják.

Kulcsszavak: Kórógy, nyelvjárás, rokoni viszonyok megnevezése, nagycsalád (*zadruga*), kétnyelvűség

TARTALOM

1. BEVEZETÉS	1
1.1 Kutatásom célja és a tézisek	2
1.2 Kórógyról általában	2
2. ROKONI VISZONYOK MEGNEVEZÉSE	5
2.1 Nagycsalád – zadruga	7
2.2 Penavin Olga kutatása	9
2.3 A rokoni elnevezésekről	10
2.4 Penavin Olga által készített táblázatok értelmezése.....	13
3. KÉRDŐÍV.....	14
3.1 A kérdőív formája és célja.....	14
3.2 Az adatközlők.....	15
3.3 A kérdőív elemzése	15
3.3.1 A kérdőív első része és az eredmények összehasonlítása	20
3.3.2 A kérdőív második része és az eredmények összehasonlítása.....	21
3.3.4 Az udvariassági formák elemzése.....	25
4. TÉZISEK BIZONYÍTÁSA.....	27
5. ÖSSZEGZÉS	28
6. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	29
Fénképek és ábrák listája.....	30
Táblázatok listája.....	30
Grafikonok listája.....	30
7. MELLÉKETEK.....	31
7.1 I. melléklet (kérdőív).....	32
7.2 II. melléklet (Penavin Olga táblázatai).....	35

1. BEVEZETÉS

Szakedolgozatomban a kórógyi nyelvjárást és a rokoni viszonyok megszólítását mutatom be a kórógyi közösség körében. A rokoni viszonyok értelmezéséhez ki kell emelni a kórógyi nyelvjárás sajátosságait és Kórógy település társadalmi jellemzőit. A téma kidolgozása részben egy rövid kutatás, amit Penavin Olga kutatásai nyomán készítettem. Kutatásom célja a negyven évvel ezelőtti rokoni kifejezések összehasonlítása a mai kórógyi közösségben használt megnevezéseivel. A mai helyzetet a 3. pontban bemutatott kérdőívvel szemléltetem. Az alábbiakban bemutatom röviden dolgozatom szerkezetét, amit öt fejezet képez, melléklettel és felhasznált szakirodalommal kiegészítve.

A 1.1 álfejezetben megadom a kutatás célját és a téziseimet. Az 1.2 Kórógyról általában című alfejezetben bemutatom Kórógy falu földrajzi elhelyezkedését és a települést a történelem folyamán, valamint a településnév elemzését és a mai kórógyi lakosság mindennapi életét.

A következő fejezetben (2. A rokoni viszonyok megnevezése) feldolgozom a társadalmi tényezők hatását a nyelvre, a rokoni viszonyok megnevezését általában, valamint a család fajtáit.

A 2.1 Nagycsalád – zadruha című alfejezetben bemutatom a kórógyi nagycsaládot és a egykori közös életformát. A kórógyi nagycsalád könnyebb értelmezése érdekében, megadom a *nagycsalád* és a *zadruha* terminus értelmezését. Azon kívül, bemutatom a horvát és magyar nép regionális szintű szoros kapcsolatát. A 2.2 Penavin Olga kutatása alfejezetben a horvát és magyar nyelv kapcsolatát és a nyelvjárás jelmezőit ismertetem, és bemutatom Penavin Olga rokoni viszonyok kutatását és a kórógyi családrendszert.

A harmadik fejezetben bemutatom a kérdőíves kutatásomat külön kitérve a kérdőív céljára és formájára (3.1), az adatközlőkről gyűjtött fontosabb információkat közlöm (3.2), majd a kérdőív elemzése következik (3.3), amit két részre bontottam a kérdések felosztása alapján úgy, hogy a kérdőív első (3.3.1) és második része alapján szerzett adatokat összehasonlítom Penavin Olga által közölt negyven évvel ezelőtti adatokkal. A harmadik fejezetet a az udvariassági formák elemzésével (3.3.3) zárom.

A negyedik fejezetben (4.) a kérdőíves kutatás és az interjúkból kapott eredmények alapján bizonyítom téziseimet.

Az 5. Összegzés fejezetben a szakdolgozatban feldolgozott és értelmezett adatokat és következtetéseket adom meg.

A dolgozatot a felhasznált szakirodalom (6.), a fényképek és ábrák, táblázatok és grafikon listája, valamint a teljes kérdőív zárja, ami után kiegészítésképpen egy válogatás következik Penavin Olga táblázataiból, ami alapján ellenőrizhetők a kutatásom eredményei és a tézisek bizonyítása.

1.1 Kutatásom célja és a tézisek

Kutatásom fő célja a Penavin Olga által rögzített nyelvi állapot és a mai nyelvhasználat közti különbség bemutatása, ami egyben a kutatási módszeremet is meghatározta. A tézisem bizonyításához mélyinterjúkkal kiegészített kérdőíves kutatást használtam.

A Kórógy falu elhelyezkedése, a nép nyelvjárása és kétnyelvűsége nyelvi és társadalmi sajtoságokat okoz a tekepülés kultúrájában és nyelvhasználatában. Penavin Olga kutatásaiban négy évtizeddel ezelőtt a kórógyi nyelvjárás jellemzőit rögzíti, megvizsgálja a családi struktúrát, foglalkozik a rokoni viszonyok megnevezéseivel és a falu kultúrájával. Dolgozatomban a családi viszonyok megnevezéseire összpontosítottam, amely alapján további két tézis is megfogalmazódott:

1. tézis: A Kórógy településen használt mai magyar nyelvváltozat és a Penavin Olga által rögzített nyelvi állapot jelentős eltéréseket mutat az elmúlt néhány évtizedben érzékelt szociópolitikai változások miatt.
2. tézis: A nyelvjárás (nyelvjárási elemek és ebből kifolyólag a rokoni megnevezéseket is) az idősebbek őrzik és adják tovább a következő nemzedéknek.
3. tézis: Az udvariassági formák, amelyek szorosan kapcsolódnak a rokoni megnevezések használatához, egy teljesen új kontaktusjelenségekkel dús nyelvi állapotot mutatnak.

1.2 Kórógyról általában

A mai falu Kórógy ill. horvátul Korog a horvátországi Dél-Szlavóniában helyezkedett el, Eszéktől és a Dráva folyótól délre. (lásd 1. sz. fénykép). Szlavónia területe, a mai Vuka folyó (régen Valkó) teljes területi hosszúsága melletti ősmocsár volt vagy régen Palus Hiulca, amely még a római korból ismert (Penavin, 2000: 6). A magyarok a 9. század végén, illetve a 10. század elején érkeztek Pannoniába és a Dráva folyótól délre telepedtek le (Sršan, 2004: 19). A Kórógy név első említése a „*castrum Kouroug ultra fluvium Drauwe*” írásban jelenik meg 1290-ben (Penavin, 2000: 6). Valószínűleg Kórógyvárról van szó az írásban, amelynek ma csak romjai maradtak meg 18 kilométerre a mai falutól. (lásd 3. sz. fénykép). Kel szerint Kórógyvár (Kel, 2016:14-15) árkollal körülvett várhely volt, ahol az ősmocsár terület fölött

uralkodó grófi család lakóhelye volt. Kórógyvárhoz több település tartozott, amelyek között az egyik Kórógy volt (Kel, 2016: 15). Sršan megadja (Sršan, 2004: 21) a legrégebbi kórógyvári, eszéki és Branjin Vrh birtokok összeírását 1469-ből, amelyben a Kórógyvárhoz tartozó települések be vannak jegyezve. Az összeírás szerint feltételezzük, hogy Kórógy falu a 15. századból származik. Penavin Olga kórógyi, szentlászlói, haraszi és rétfalusi kutatásairól szóló jegyzetei szerint, az „Idők folyamán, ezek a falvak többször változtatták helyüket.” (Penavin, 2000: 6).

A falu alapításáról Lebár Lajos is beszámol, aki az 1940-es években a kórógyi iskola tanára és igazgatója volt, és Kel könyvéhez készített interjúban a következőket mondta: „Kórógyot helység iskolájának évkönyve szerint Kórógyi János, Kórógy vári főnemes és jobbágysai alapították.” (Kel, 2016: 17) Két lehetőség van a Kórógy név származására; Kiss Lajos szerint a Kórógy magyar „*kóró* száraz, kemény növényi szár -gy képzős szó származéká” (Kiss, 1988: 781). Második egy népi legenda, miszerint Zsigmond király idejében volt egy Kóróugh nevű katonatiszt: „... Kóróghnak kutyabőrt adott, úgyhogy a vezetékeve után ipszilont írhatott, és akkor Kórógyi lett a vezetékeve. És ő kapta ezt a birtokot, tulajdonképpen a mocsár.” (Kel, 2016: 17).

A mai Kórógy területén 1550-as években kezdődött az írásbeliség, amikor 1556-ban Sztárai Mihály megtérítette a kórógyi népet a református hitre. Kórógytól 4 kilométerre van egy 400 éves régi magyar falu - Szentlászló. 1956-ban megalakult a Palacsza nevű szerb falu, amely Szentlászló és Kórógy között helyezkedik el. 1991-ben a honvédő háború kitörése miatt sok ember külföldre menekült, és soha nem jött vissza Szlavónia és Baranya magyarok lakta területére. A 90-es évek után, a népszámlálási adatok szerint, Kórógyon kevés magyar maradt. A magyar nyelv és kultúra megőrzése érdekében a kórógyiak felújították a magyar iskolát és ma két kultúregyesület is működik Kórógyon: a Hagyományőrző Egyesület és az Ady Endre Kultúregyesület, akik ápolják a kórógyi szokásokat, táncokat, népi dallamokat és zenét. Ma a legnagyobb probléma az asszimiláció, mert a magyar fiatalok sokszor horvát nyelven beszélnek egymás között, de a családtagok is otthon a horvát nyelvet használják. (Kel, 2016: 15-20). Sok fiatal inkább a horvát nyelvet használja, vagy már nem is ismeri a magyart.

1. ábra: Palus Hiulca, ős mocsár - „Laslovo u srcu” (Szívemben Szentlászló) című film

2. ábra: A magyarországi palóc és a horvátországi palóc nyelvterület kapcsolata (forrás: google maps)

3. ábra: Kórógyvár (saját felvétel)

2. ROKONI VISZONYOK MEGNEVEZÉSE

Mielőtt a rokoni megnevezésekről beszélnék, fontos bemutatni hogyan és milyen tényezők hatnak a kórógyi nyelvhasználatra és a rokoni viszonyok megnevezésére Kórógyon. Elsősorban, értelmezni kell a nyelvjárás fogalmát. Penavin Olga szerint „A nyelvjárás vagy tájnyelv, dialektus a földrajzi, gazdagsági, szociális tényezők hatására kialakult csoportnyelvi elkülönülés eredménye, és mindig az élő beszédben funkcionál.” (Penavin, 1986: 13). A magyar nyelvhez tartozik a szlavóniai nyelvjárás is, amelyhez Rétfalu, Szentlászló, Haraszi és Kórógy települések is tartoznak. Szabó József mondja, hogy „a magyar nép a Szlavónia területén, ősi helyükön maradt, de köréjük délszlávok telepedtek le, akik elzárják a magyar népet a nyelvterület többi részétől”. (Szabó, 1990: 251) A hosszú együttlét miatt nem meglepő, hogy milyen kulturális egyezések jöttek létre, nemcsak a nyelvben, de a mindennapi életben és szokásokban is. Penavin Olga kutatásaiban kiemeli a kórógyi beszéd jellemzőit a szlavóniai nyelvjárásból: „... palóc nyelvjárás (mint alapja), ősi magyar szavak használata, jövevényszavak pl. török és német szavak, tükörfordítás a horvát nyelvről” (Penavin, 2000: 8-9). „A szókincsben is sokszor szerepelnek szláv szavak magyar képzővel ellátva pl. *vrácskál, vrácsál, zádrugába, frizérnő*..” (Penavin, 1986: 19). Történelmi és földrajzi szempontból, pontosabban Kórógy falu földrajzi elhelyezkedése szempontjából, mivel horvát falvak veszik körül, ami a kórógyi nép hosszú kapcsolatát eredményezte a szláv népekkel, olyan egyedi különlegességeket hozott létre a kórógyi nyelvhasználatban, amelyek megkülönböztetik ezt a települést nyelvjárási szempontból a többi horvátországi magyar településtől, ugyanis nyelvjárási szigetnek számít. Ezeket a nyelvi sajátosságokat a kórógyiak nyelvhasználatára is tükrözi.

A társadalmi tényezők és annak változásai folyamatosan hatnak a nyelvre, aminek egyik jele a rokoni viszonyok megnevezésére használt kifejezése változása is. A nyelv és a társadalom kapcsolata meghatározó tényezője a nyelvhasználatban érzékelt változásainak. (Kiss, 2001: 25)

Először a család fogalmát szükséges meghatározni időtől és körülményektől függően. Czibere Ibolya a *Családszociológia szöveggyűjteményben* megadja Cseh-Szombathy László nyomán alkotott magyarázatát (Czibere, 2006: 6), amely szerint a család a társadalomnak a legkisebb egysége, valamint a család az egész társadalomnak egyik alrendszere. A család előrehalad és fejlődik, ahogyan a társadalom is, azaz a családi forma egyaránt változik a társadalommal, így a család ugyanúgy hat a nyelvre, ahogyan a társadalom is, pl. a családi forma, az emberek életmódja, a mindennapi eszközök megnevezése hatnak a nyelvre.

Egyértelmű, hogy a társadalmi, vagyis családi tényezők más tényezőkkel együtt létrehozhatnak olyan változásokat a nyelvben, amelyek elkülönítik a nyelvjárást a standard nyelvtől, mint ahogy ezt Kórógyon is látható.

Wardhaug szerint (2006: 200) a rokonsági rendszerek olyan tényezőkből épülnek fel, mint a nem, kor, nemzedék, vérrokonság és házasság, ami pedig a nyelvet illeti, Wardhaug szerint a családon kívül, más társadalmi tényezők is hatnak a nyelvre, mint az emberek foglalkozása, lakóhelyük, kultúrájuk, életmódjuk, stb. (Wardhaug, 2006: 49). Wardhaug erről a következőket mondja „Feltételezhetjük, hogy ha változnak a társadalmi körülmények, megváltozik a rokonsági terminológia, hogy tükrözze az új körülményeket.” (Wardhaug, 2006: 203). Penavin Olga szerint a kórógyi közösség életformája földműves paraszti volt és szorosan kapcsolódott a családi formához. (Penavin, 1981: 9-10) Egyértelmű most, hogy a család struktúrája és felépítése hat a nyelvre, valamint a rokoni megszólításra. A kórógyi családforma bemutatása előtt, röviden ismertetem a család fogalmát szociológiai szempontból.

A Magyar Néprajzi Lexikon szerint (MNL, <http://www.mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1000.html>, Letöltés: 2020. április 28.) a rokonság fogalom fontossága és jellemzése csak a 19. században jelent meg a paraszti családokban. Czibere Ibolya (Czibere, 2006: 6) Magyar Erzsébet nyomán mondja, hogy a családról csak az ókor óta beszélhetünk.

A házassági forma alapján monogám és poligám családokat ismerünk. A monogám család egy férfi és egy nő házasságát jelenti, míg a poligám családban egy férfi több nővel köt házasságot. (Czibere, 2006: 9) Kórógy esetében monogám családi életformáról beszélünk, valamint a nukleáris család és a nagycsalád fogalma is érdekes. A nukleáris családba tartoznak a szülők és a gyermekek, tehát két generáció. (Czibere, 2006: 10) Czibere Ibolya a Bodonyi Edit és Hegedűs Judit nyomán (uo) azt állítja, hogy a nukleáris családok az urbanizáció és ipari forradalom miatt jöttek létre. Az említett nagycsalád korábbi időkből származik, mint a nukleáris család, és többgenerációs közös életet jelent. (Czibere, 2006: 11) A nagycsalád patriarchális család volt és a férfivezető szerepe határozta meg, ami azt jelentette, hogy a legidősebb férfitagja a nagycsalád vezetője. (Penavin, 1981: 6) A nagycsaládi életformát több nép is ismerte, pl. különböző szláv népcsoportok, finnugor népek, germánok, stb. (Penavin, 1981: 22) A nagycsaládrendszer, ami Kórógyon is létezik, a magyaroknál és a délszlávoknál is ismert.

2.1 Nagycsalád – zadruga

Mivel a nagycsaládrendszer a magyarokon kívül más népek életmódjában is ismert volt, más nyelvekben is található erre a társadalmi jelenségre használatos kifejezések. A nagycsaládra használt elnevezéseket felsorolja Penavin Olga (Penavin, 1981: 7) „...Grossfamilie, System of Consanguinity and Affinity of the Human Family, narodno hozjajsztvo, kolhoz, velika kuća, velika obitelj, seljačka zadružna obitelj, seljačka obiteljska zadruga, zadruga stb“. A *zadruga* elnevezés, ahogy Penavin Olga mondja, először Vuk Karadžić 1818-as szótárában található a nagycsalád jelentésében. (Penavin, 1981: 7) Az 1818-as szótár után a *zadruga* kifejezést törvénycikkből sajátította el a nép. A horvát nyelvben a *zadruga* kifejezés megfelel a magyar nagycsalád szónak. (Penavin, 1981: 7) Ahogy már többször is kiemeltem Kórógyon a szlávok és a magyarok mindennapi élete összefolyt, ezért nem meglepő, hogy Kórógyon a nagycsaládra használt *zadruga* elnevezés is szláv hatást mutat.

Történelmi szempontból, a nagycsaládrendszer létrehozását Pannoniában írta le Penavin Olga és szerinte „...a nagycsaládrendszer a Pannon-medencében, a Kárpátok övezte medencében betelepült finnugor eredetű magyaroknál a hajdani, gyeprürendszer vidékén az ország védelmét szolgáló, biztosító törzseknél, az ezektől lakott területeken volt található.” (Penavin, 1981: 26) A szláv és a magyar nép együttléte miatt, a szláv zadruga rendszer megerősítette ezt a régi nagycsaládos rendszert. (Penavin, 1981: 26) A *zadruga* illetve nagycsalád, Penavin Olga szerint (Penavin, 1981: 18) főleg az életmód, a természetes¹ gazdálkodás, földművelés miatt alakult ki. A zadruga kialakulását tekintve, az életmód és a gazdálkodás szemponton kívül, Penavin Olga kiemeli a politikai szempontot is, amely szerint a zadruga védelmet jelentet a törökök ellen (Penavin, 1981:18). Egyértelmű akkor, hogy a közös élet biztonságot adott a népnek. A *zadruga* főleg gazdasági egység és nem családi: „Apaági vérrokonság alapján szerveződött, inkább gazdasági csoport, nem annyira rokonsági, de az élet rokonsági keretben folyik.” (Penavin, 1981: 17)

A zadruga célja a gazdasági élet rendszerezése, és nem maga a családi élet, de a családi szerkezetet veszi alapul. Engels is *zadrugáról* beszél, amit egy, a matriarchális² család és a mai család közötti átmeneti szakaszként értelmez (Engels, https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/origin_family.pdf, letöltés: 2020. április 19.). A „... zadruga, a nagycsalád gazdasági-társadalmi szervezet, egység, melyet

---

¹„A gazdálkodás kezdetleges formája, amikor még nincs piac és amelyben a termékeket a gazdálkodó egység maga termeli és fogyasztja el.” (Kis lexikon, http://www.kislexikon.hu/naturalis_gazdalkodas.html, Letöltés 2020. június 28.)

² „Anyajogú társadalmi rendszerek.” (Barczy Géza és Ország László, 1959-1962: 125, <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>, Letöltés 2020. március 19.)

apaági vérrokonsági és házassági kapcsolatban élő személyek alkotnak, akik vagyonszövetségben élnek a legidősebb, illetve legtekintélyesebb férfi irányítása alatt.” (Penavin Olga, 1981: 17) Nem minden ember, nem mindegyik család élt nagycsaládban (Penavin, 1981: 13). Idővel, Penavin Olga szerint (Penavin, 1981: 20-21), a nagycsaládszerkezetet több törvény is szabályozta, pl. a vő elveszítette minden jogát az előbbi családjában, amikor a feleség családjába költözött.

Az említett törvények az idők során változtak. Többféle nagycsaládrendszer-modell létezett Szlavónia déli részében, és nem található egy azonos családi struktúra. Kiemeltek néhány nagycsaládi modellt Penavin Olga kutatásaiból: „...a vérszerinti és házassági kapcsolatban élők egy fedél alatt, vérszerinti és házassági kapcsolatban élők, akik nem együtt élnek, de olyan is előfordult, ahol vérszerinti és házassági kapcsolaton kívül, nem rokoni és nem házassági tagok éltek.” (Penavin, 1981: 14) A nagycsalád tagjainak száma településenként változott, de az idő során is változott a (család) tagok száma miatt. Például, egy házban 26 lélek élt, de más területen akár 104 tag is együtt élt. A délszláv *zadruga* legegyszerűbb sablonja tartalmazott vérszerinti kapcsolatban lévő apa és házas fiai kapcsolatát, néha 20 házaspár is együtt élt, akik közül egy férfi irányította a gazdagságot és a közös életet. (Penavin Olga, 1981: 9-10) A legfontosabb szabály a *zadrugában* az volt, hogy mindegyik tag részt vesz a munkában, sőt mindegyik tagnak meg voltak szabva a kötelességei és a jogai. (Penavin, 1981: 36-40)

A *zadrugában* a fő családtag a legidősebb férfi a családban, és az ő irányítása alatt folyt az élet a *zadrugában*. „...öregék tisztelete, megbecsülése, szavuk, tanácsuk meghallgatása és megfogadása minden tagnak kötelességes volt.” (Penavin, 1981: 38), és ezeket kiemeli Penavin Olga is, mint a *zadruga* fő jellemzőit. Ha figyelembe vesszük a rokonsági kapcsolatot, a tagok számát, és egyéb a *zadrugára* ható viszonyokat, akkor egyértelmű, hogy a családon belül használt nyelvhasználat nem volt egyforma mindegyik *zadrugában*, így a rokoni megszólítások is variáltak *zadrugáktól* függően. A *zadruga* fogalmon kívül, Penavin Olga felhívja a figyelmet a *pobratimstvo*³ fogalomra is (Penavin, 1981: 22), amely a más falvakkal való kapcsolatot jelentette, pl. a Kórógy és Andrijaševci lakóival létrehozott kapcsolatot. Ilyen viszony a két falu között, mint az említett Kórógy (magyar falu) és Andrijaševci (horvát falu) viszonya, összehozta két különböző nép kultúráját. Feltételezhető, hogy a két közösség egyaránt átvett szavakat és mindennapi szokásokat

---

³ Pobratimstvo (horvátul: testvérbarátság), amelyet nagycsaládok kötöttek más nagycsaládokkal, nem házasodtak össze, de becsülték egymást, gazdagsági szempontból is fontos volt ezeken szerepe, pl. az Andrijaševci falu és Kórógy (Penavin, 1981: 134)

egymástól. A 18. században a falu anyakönyvi adatai szerint (Penavin, 1981: 134), a kórógyi legények a környező magyar falvakból (Szentlászló, Haraszti, Rétfalu) származó lányokkal nősültek. A kórógyi nép elzártsága teljesen megszűnt, amikor megjelent a vasútvonal Eszék és Vinkovci között. (Penavin, 1981: 31). Szlavóniában a nagycsalárendszer egészen 1940-es évekig létezett a mezőgazdaságnak és hagyományos földművelésnek köszönhetően. (Penavin, 1981: 27) Ahogy a társadalmi és gazdasági viszonyok megváltoztak, úgy lassan a zadrugák is eltűntek. A polgárosodás volt a zadrugák halála, és az 1950-es években kiscsaládokba kezd szervezkedni Kórógy népessége.

2.2 Penavin Olga kutatása

Penavin Olga több anyaggyűjtési módszert is használt kutatásaiban Kórógyon: passzív megfigyelés, spontán beszélgetés, magnetofonnal való gyűjtés és aktív megfigyelés. (Penavin, 2000: 7) Kutatásaiban nemcsak a hagyományokkal foglalkozott, hanem a nyelvvel, foglalkozásokkal, életmóddal, öltözékekkel, családi rendszerekkel, társadalmi viszonyokkal, történelemmel is. „A cél: szlavóniai szigetmagyarság életének, nyelvének megismerése volt.” (Penavin, 2000: 5) A rokoni megszólítás elemzése előtt bemutatom a Kórógyon érzékelhető nyelvi jellemzőket fonetikai és fonológiai, morfológiai, szintaktikai és lexikai szempontból.

- a) Fonetikai szempontból a kórógyi nyelvhasználatban megkülönböztetik az illabiális *â* (*âlmâ*), az illabiális *ě* (*ěsze – őssze*), és az illabiális *í* (*híves*) használatát. A szlavóniai magyarok gyakran használnak rövid magánhangzókat. Az apalatális *l* (*luk – lyuk* helyett), a palatális *ny* (*rokoní – rokonyi*) és a *h* helyett *v* (*rúha – rúva*) is előfordul a nyelvjárási beszélőknél. (Penavin, 2000: 11-13)
- b) A lexikai eszközök szerint (Penavin, 2000: 13) az ősi szavak mellett előfordulnak szláv átvételek. Ezek a szláv szavak ételek, ruhadarabok, háztartásban előfordult kifejezések (*pregacsa*: magy. *gyapjú félkötény*, *biber*: magy. *paprika*) tematikus körébe tartoznak. Penavin szerint (Penavin, 2000: 13) 1944 után az átvett szavak inkább generációs különbségeket jellemeznek, mint pl. *milicija*: magy. *rendőrség*, *tecsaj*: magy. *tanfolyam* stb. Kiss Jenő szerint (Kiss, 2001: 231-231), ha egy népcsoport más idegen nyelv népcsoportjával van kapcsolatban, nyelvkontaktus és más lexikai interferenciák jönnek létre pl. tükörfordítás. Ilyen a *nem adódik* példa, amely, horvát nyelvből *ne da mi se*, vagyis magyarul: *nincs kedvem (vmihez)*. A magyar nyelv ősi tulajdonsága megmaradt, de az új körülmények önálló tulajdonságokat is okoztak a nyelvjárásban.

c) A morfológiai eszközök Penavin Olga szerint (Penavin, 2000: 14-15), amelyek legfeltűnőbbek Kórógy nyelvhasználatában: a *-v* tövű igék ragtalan alakban (pl. *–lív, –löv*), *-at* és *-et* képzők, *-kol* és *-gal* képzők; gyakran előfordul a felszólító és a kijelentő mód használata a nyelvjárásban (pl. *halítok, mondik, nyízzönk*). A kicsinyítőképzők használata egészen különleges Kórógyon, ezek a: *-ka, -ke, -csa, -cse, -cska* és *-cske*, amelyek gyakori használata a rokoni megszólításokra is kihatott. Bartha Katalin szerint (Katalin, 1952: 25), az előbbi mondatból említett képzők sorából a leggyakoribb képzők a szlavóniai nyelvjárásban, pl. *bacsika, apika, anyika, rérike, nenike, laonycsa stb.*, a *-csa, -cse*, ami a keresztnevekben is előfordul pl. *Julcsa, Marcsa*. Ezek a példák Penavin Olgától átvett és feldolgozott táblázatokban is megtalálhatók. (l. 1. számú melléklet)

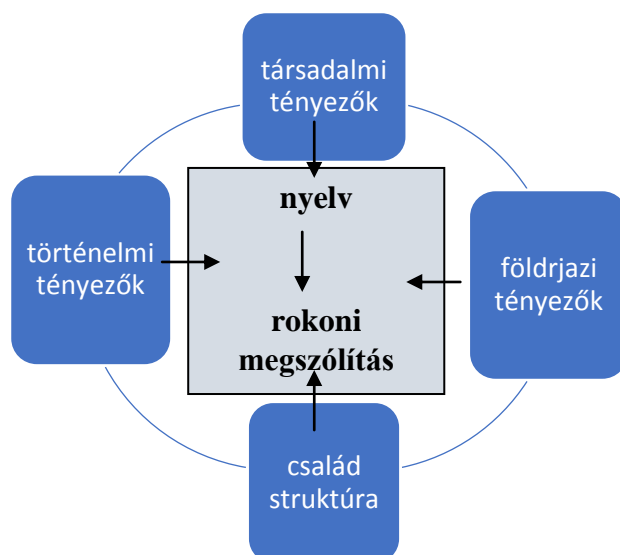
Már az 1980-as években a régi nyelvjárási alakok szinte teljesen elpusztultak, ugyanakkor a nyelvjárási kifejezések és megszólítások érezhetőek voltak a köznyelvi használatban. (Penavin, 1986: 14-15) A falvakban a nők őrizték a nyelvjárást a családban, mert régebben ők maradtak otthon, a férfiak pedig más településeken dolgoztak, ahol más közösségek nyelvhasználatát sajátították el. (Kiss, 2001: 181) Penavin Olga idején már a köznyelv és a nyelvjárás használata keveredik a társadalmi változások miatt, az emberek gyakrabban elkezdtek használni a közös⁴ nyelvet, otthon használták a nyelvjárást, de már köznyelvi beütésekkel. (Penavin, 1986, 13-21)

2.3 A rokoni elnevezésekről

A kórógyi közösségben használt nyelvváltozatot és a társadalmi változásokat befolyásoló tényezők elemzése után bemutatom a rokoni viszonyok megnevezésére használt kifejezéseket a kórógyi család rendszerében (lásd: 1. ábra). Ezt Penavintól átvette példákkal szemléltetem, mivel ő volt az, aki részletesen és kimerítően előnyelvi példák lapján dolgozta ki a rendszert.

---

⁴ Közös nyelv: Penavin által használt fogalom a dialektus és a köznyelv keverékére.

4. ábra: A külső tényezők hatása a nyelvre, vagyis a rokoni megszólításra

Kórógyon a rokonság csak apai ág szerint volt követendő, és egészen az 5.-6. generációig tartották (ezekkel már lehetett házasság kötni), de a rokonsági rendszernek a központja az Ego⁵. Nem volt szabad házasodni a harmadfokú rokonsággal, addig terjedt a tilalom. A nagycsalád törzsházban⁶ lakott, ennek a törzsét alkották az apa és az anya. Az atyafiságos rokonság⁷ az a nemzetség, amelynek tőkéje az apa. A nemzetségbe beletartoznak az elődök és az utódok is. Azok alkotják az ágazatot, akik vér szerinti leszármazottak, akik ugyanazt a családnévet viselik (ők egy őstől származtak). A nagyapa „a feleim” szóval szólította a zadrugához tartozó gyermekeket, akik beletartoznak a nemzetségbe (Penavin, 1981: 179). Szlavóniába meg lehetett különböztetni egy teljes apai ági rendszert és egy csonka anyai ágat, a két rendszer mára már teljesen elvált. Az anyai ág már nem volt teljes amikor Penavin Olga járt Kórógyon (3 tagú volt), mert kapcsolatban állt a teljes apai ággal, amely fontossági sorrendben meghaladta, ezáltal elnyomta az anyait. Az anyai ági rendszer csonka volt. Ennek a rendszernek jelölése fontos, ugyanakkor idővel elveszítette jelentőségét. Penavin kiemeli és bemutat néhány kifejezést, ami a háztartási rendszerben szereplő kifejezéseket illeti:

„1) feleség a férjét így szólítja: kijed uram, ha több Pisti nevű él a családban, akkor: kijed uram, vén Pisti, később: te ember!” (Penavin, 1981: 179)

⁵ *Ego* a rokonság központja, vagyis egy családtag viszonya a többi családtaggal. Az *Ego* bárki lehet, pl. ha az anyja az *Ego*, akkor más a viszonya a többi családtaggal, mint amikor az apa az *Ego*. A dolgozatban szereplő elemzésekben ezt a különbséget is bemutatom.

⁶ *Törzsház* „...a nemzetség háza.” (Penavin, 2000: 549)

⁷ *Atyafiságos rokonság* „a rokonság meghatározott körét jelölő szó, amely jelölheti csak az apaági vérrokonokat, együtt az apai és anyai ági vérrokonokat, de tágabb értelemben a vér és mű rokonokat is” (Magyar Néprajzi Lexikon, 1977-1982, <http://www.mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1000.html>, Letöltés: 2020. április 28.)

2) férj a feleségét: pl. Rebecskám, később: te asszony!” (Penavin, 1981: 180)

3) a menyecske a férj idősebb testvérének: nagyuram, nagyasszonyom, a fiatalabb fiútestvérnek: kisebbik uram. A férj unokaöccse is kisebbik uram vagy pl. Palkó kisebbik uram. A férj nagybátyja is nagyuram, vagy így: kijed, Késa nagyuram.”(Penavin, 1981:180)

4) a menyecske férje a menyecske családjának: rérike, réröm.” (Penavin, 1981: 180)

5) „általában a fiatalabbak az idősebb rokonokat: bacsí, bacsika, , rérike, apócsa, neni, nenike, ánygócsa, szülike, nanócsa, peszike néven szólították vagy említették” (Penavin, 1981: 180)

6) „A nem rokon falusiakat, őslakosokat hátuk mögött így említették: Pista bacsika, Pikó ánygó, Gyana szüle, Gagó nene.” (Penavin, 2000: 179-180.)

Az rokoni elnevezés szerkezetét mutatom be Penavin által megadott módon, és a tőle átvett anyag könnyebb értelmezése érdekében (Penavin, 1981: 190):

1. „tőszó: apa, anya
2. szóösszetétel: nagypapa, peszepapa, messzemama
3. képzett szó: ücsike, mámócsa, édöske, peszike
4. jelzős szerkezet: édes szülike (az édős jelző vér szerinti jelentésben)
5. megőrzött régiség: rér ~ rérike”

Más, családon kívüli viszonyok megszólítása is előfordult Kórógyon, mert régen a falvakban az emberek együtt éltek, vagyis együtt folyt az élet. „A szlavóniai nagycsaládnak több modellje élt a századok során, de mindig együtt, egy fedél alatt.” (Penavin, 1981: meg kell adni a pontos oldalt, ha egyenesen idéz). Penavin említi a *kijed* és *kigyelmed*⁸ kifejezéseket, amelyekkel a lányok az ismerős és ismeretlen fiúkat megszólítják. A pap, tanító, városi urak megszólítása *kegyelme* vagy *kigyelme*, de magát Penavin Olgát is *kigyelmével* tisztelték a Kórógyiak. (Penavin, 2000: 180) A rokoni megszólítás, mint az egész nyelvjárást az idősebb családtagok őrzik. Penavin Olga kutatása nyomán, a következő fejezetben feldolgozom a rokoni viszonyok megszólítását Kórógyon.

---

⁸ Kijed és kigyelmed- „... régen a városi urat vagy a nagyságos urát így tiszteltek meg.” (Penavin, 1981: 180)

2.4 Penavin Olga által készített táblázatok értelmezése

Az alábbi táblázatok szerkesztője és adatgyűjtője Penavin Olga. Ezek „A nagycsaládszervezet Szlavóniában” című könyvében megtalálhatók. (Penavin, 1981: 181-188) Jelen táblázatokban a rendszer központja az *Ego* és az *Ego* fölötti és alatti generációs fokok, amelyek számmal vannak jelölve. Penavin Olga kiemeli (Penavin, 1981: 179), hogy a táblázatokat Bodrogi Tibor a *Műveltség és Hagyomány* könyvében megadott sémája szerint szerkesztette.

A táblázatokban szereplő rokonsági terminológiát a felsorolt egységek szerint dolgozta fel: egyenes ág⁹-oldalág¹⁰, apai-anyai rokonság, *Egónál* idősebbek-fiatalabbak, férfi-női, vérrokonsági-házastársi viszony. Néhány fontosabb megjegyzéssel kezdeném elemzésemet. Vannak olyan esetek is, ahol a megszólítás más szóval történik Penavin Olga szerint: „Érdeemes megjegyezni, hogy a testvérek közötti viszonylagos kormegjelölésre megkülönböztető terminusokat használnak.” (Penavin, 1981: 180) (Bővebben lásd: Melléklet 1. sz. táblázat) A nép gyakrabban használja a ragtalan alakot megszólításként, mint a birtokos személyragozást. Penavin mondja, hogy a *gyerek* szó jelentése csak *fiúgyereket* jelentette. Ezen kívül, a táblázatokban gyakran előfordul a becézés pl. *gyerökcsém, édös anyi* stb.

A táblázatok két egységben rendszerezettek: konzangvinikus és affinális rokonság. Az első egység a konzangvinikus rokonság vagy vérrokoni-leszármazási rokonság (Bővebben lásd: Melléklet 1., 2. és 3. sz. táblázat). Penavin Olga két táblázatba sorolja a példákat: egyenes ág és oldalág. A második egység az affinális rokonság vagy házasság útján létrejövő rokoni kapcsolat (Bővebben lásd: Melléklet 4.-9. táblázat).

A házastársi rokonságot Penavin Olga két csoportba osztályozta: ha az *Ego* (a család központja) a nő, és ha az *Ego* a férfi. (Penavin Olga, 186, 1981) Az első három táblázatot Penavin két csoportba sorolja: az apai ágú rokonság és az anyai ágú rokonság, amelyekben a hivatkozásokra és megszólításokra is találunk példákat.

A második részben, az affinális rokonságban, a házastársi rokonságot dolgozza fel. Ha az *Ego* a nő (Bővebben lásd: Melléklet 5., 6. és 7., sz. táblázat), hogyan is nevezi a nő a férj oldalági rokonait, majd ugyanúgy bemutatja azt a helyzetet is, amikor az *Ego* a férfi, és olyankor hogyan nevezi a férfi a feleség rokonait (Bővebben lásd: Mellékelt 8. és 9. sz. táblázat.)

---

⁹ *Egyenes ág*: „Egyenes ágon (in linea recta) rokonok a nemzők és a nemzettek. A nemzettek a lemenők (descendentes), a nemzők a felmenők (ascendentes). Az egyenes ági ~ fokát a közbeeső nemzések száma határozza meg: vkinek apja elsőfokú, nagypája és unokája másodfokú rokona.” (Magyar Katolikus Lexikon, internetes változat)

¹⁰ *Oldalág*: „Oldalági rokonok (collaterales) azok, akik közös őstől származnak: testvérek és azok leszármazói.” (Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/R/rokons%C3%A1g.html>, Letöltés: 2020. április 04.)

Többféle szimbólum előfordul a táblázatokban. A „+” szimbólum általában megjelöli az idősebb generációkat *Ego*-tól (ebben az esetben bárki is lehet az *Ego*). Eszerint pl. +2 két idősebb generációt jelöl meg. Ha például én lennék az *Ego*, akkor a +2 generáció a nagyszüleim. A 0. szimbólum általában az *Egót* jelenti. Továbbá, „-” a fiatalabb generációkat jelenti. Ez szerint pl. -1. az *Ego* gyermekét jelöli. (lásd: 7. ábra) Az oldalág táblázatokban pl. a „+2” szimbólumnál megjelennek betűk is. A betűk csoportosítják a rokonokat, pl. ha idősebbek az *Ego*-tól, ha fiatalabbak nála stb. A szimbólumot „~” hullámvonal vagy még tildének is nevezzük, jelentése pedig „körülbelül” vagy „közelítő érték”. Néhány táblázatban előfordul a „-----” szimbólum is, amely azt jelenti, hogy nincs adat a generáció megszólításáról. Ez gyakran előfordul az anyai ágú rokonságban, mert csonka volt és nem volt akkora a fontossága, mint az apai ágú rokonságénak.

3. KÉRDŐÍV

3.1 A kérdőív formája és célja

A kérdőív a google internetes űrlapok segítségével szerkesztettem meg és terjesztettem az adatközlők körében. A kérdőív összesen 10 kérdésből áll, két nyitott és nyolc zárt típusú kérdés képezi. A célcsoportból 22 adatközlő felelt meg a kutatásban megadott feltételeknek, és ezek mind részt vettek a kérdőíves kutatásban, amiből 14 nő és 8 férfi volt. Az adatközlők 15-35 év közötti fiatalok, akik a kórógyi közösséghez szoros családi kapcsolatok fűzik, vagy csak rokoni kapcsolatokban vannak a kórógyi családokkal. A kérdőív két részből áll, az első részben a nyelvjárás megőrzési lehetőségeit vizsgálom a horvát nyelv használatának tükrében, míg a második részben a rokoni viszonyok megnevezését vizsgálom.

A kérdőív célja, hogy összehasonlítsam a mai kórógyi közösségben használt rokoni kifejezéseket a Penavin Olga kutatásaiban szereplő régebbi kifejezésekkel. A kérdések a kérdőívben főleg zárt kérdések,¹¹ de néhány kérdés nyitott kérdés¹² volt. A kérdőívet az alábbi kutatási célok alapján állítottam össze:

1. megvizsgálni, melyik nyelv a domináns: horvát vagy a magyar
2. megvizsgálni, melyik személyekkel beszélnek az adatközlők a családban magyarul
3. megvizsgálni a kiválasztott rokoni kifejezések használatát
4. megvizsgálni a régi kórógyi megszólítások ismeretét és értelmezését

¹¹ Zárt kérdés: Az adatközlők nem saját szavaival válaszolnak a kérdésre; a válaszok adottak, amelyekből az adatközlők kiválasztják a rájuk vonatkozó lehetőséget.

¹² Nyitott kérdés: az adatközlő saját szavaival válaszolnak a kérdésre.

A kérdőív célja alapján megfogalmazódtak az 1. fejezetben megadott tézisek is, amelyeket a 4.4. számú fejezetben részletesebben bizonyítom.

3.2 Az adatközlők

A kérdőív adatközlői a 15-35 év közötti fiatalok, akik a kórógyi magyar közösséghez tartoznak közvetlen vagy közvetett módon. Olyan személyek is részt vettek, akik szoros rokoni kapcsolatban vannak a kórógyi családokkal, vagy még néhány évvel ezelőtt Kórógyon laktak. Nem meglepő, hogy néhány adatközlő Szentlászlón lakik, mert ahogy már fentebb említettem, a két magyar falu családjai között gyakori a házasságkötés. Összesen 22 személy vett részt a kérdőíves kutatásban, 14 nő (64%) és 8 férfi (36%). Az adatközlőket életkoruk szerint négy csoportba soroltam: 15-20 éves korosztály, 20-25 éves korosztály, 25-30 éves korosztály, 30-35 éves korosztály. Összesen, ami az adatközlők lakóhelyét illeti; 5 személy Szentlászlón lakik (24%), 15 Kórógyon (72%) és 1 (5%) személy máshol lakik. Az alábbi táblázat mutatja a fenti elosztást.

Életkor		Nem		Lakóhely	
15-20 év	3	nő	14	Kórógy	16
20-25 év	5	férfi	8	Szentlászló	5
25-30 év	5			Egyéb	1
30-35 év	9				
ÖSSZESEN					22

1. táblázat: A adatközlők életkoruk, lakóhelyük és nemük szerint

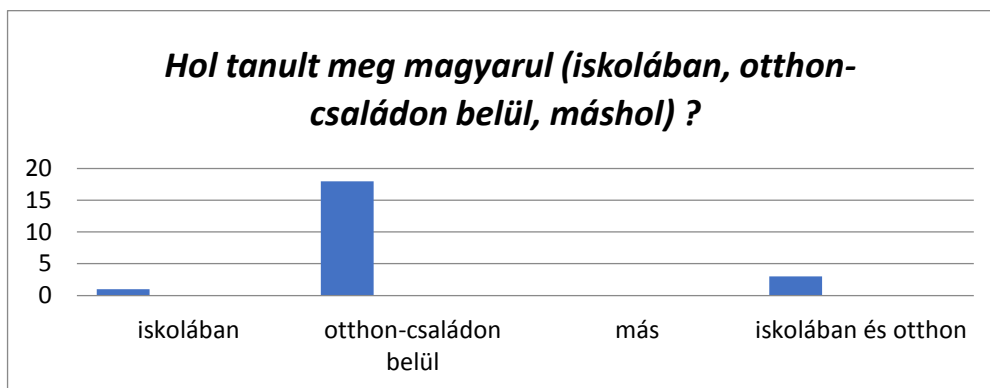
3.3 A kérdőív elemzése

3.3.1 A kérdőív első része és az eredmények összehasonlítása

A kérdőív első részében, a nyelvjárás megőrzését és a horvát nyelv használatát vizsgáltam. A kérdőívben használt magyar nyelv terminust a településen beszélt nyelvjárásra használok. Ahogy ezt már a korábban bemutatott példák is lehetett látni, a nyelvjárás megőrzése főleg az idősebb tagoknak köszönhető. Az idősebb tagok továbbadják a nyelvjárás használatát a fiatalabb családtagok számára. Penavin Olga idején a családtagok voltak azok, akik megőrizték a kórógyi beszédet, amit horvát kontaktusjelenségekkel színesítették.

A *Hol tanult meg magyarul (iskolában, otthon családon belül, más)?* az adatközlők többnyire azt a választ adták, hogy inkább családon belül tanultak meg magyarul, és nem más helyeken, amit a többi felkínált válaszban felsoroltam. (lásd: 4. ábra) Olyan is előfordult, hogy

az adatközlő otthon sajátította el a nyelvjárást, de iskolában annak a sztenderd változatát sajátította el. Az eredmények szerint, az adatközlők többsége a nyelvjárást családon belül tanulta meg, a nyelvjárás megőrzése is a családon belül maradt.

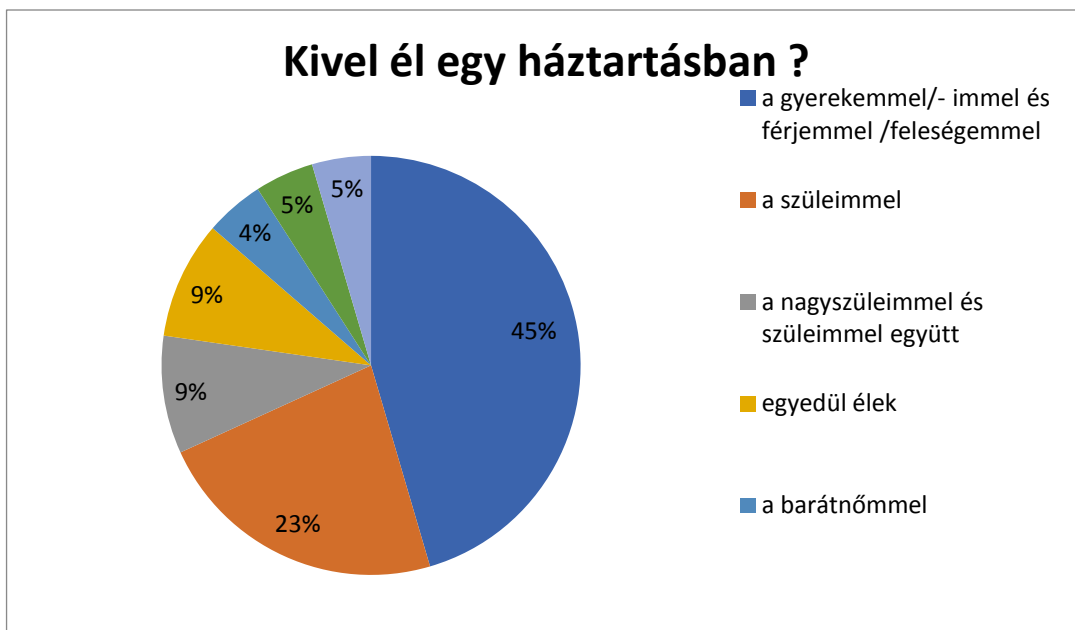
1. grafikon: Magyar nyelv elsajátítása (N=22)

A következő kérdés *Kivel él a háztartásban?* Az adatközlők nagyobb része nukleusz családban él. Ha az adatközlő szülő, akkor a többség gyermekeivel és férjével/feleségével lakik (48%). Továbbá, ha az adatközlő gyerek, akkor a többség a szülőkkel együtt lakik (23%). Olyan is előfordul, ahol az adatközlő: (lásd: 2. grafikon)

- a) együtt lakik a szülőkkel, férjével és gyerekeivel (5%)
- b) nagyszülőkkel és szülőkkel együtt (9%)
- c) a szülőkkel, gyerekeivel és férjével/feleségével együtt (5%)
- d) a nagyszülőkkel, szülőkkel, gyerekeivel és férjével/feleségével együtt (5%)
- e) kivéve a néhány adatközlő, akik egyedül élnek vagy nem családtaggal élnek együtt (5%)

Feltételezem, hogy a *zadruga* után a nukleusz család már Penavin Olga idejében is megvolt, és ma is fennmaradt. Egy háztartásban legalább két generáció élt, például a szülők, gyermekek vagy nagyszülők, szülők és gyermekek. Értelmezhető az is, hogy az adatközlők ebben az esetben a szülőktől és nagyszülőktől tanulták a nyelvjárást, mivel egy háztartásban élnek.

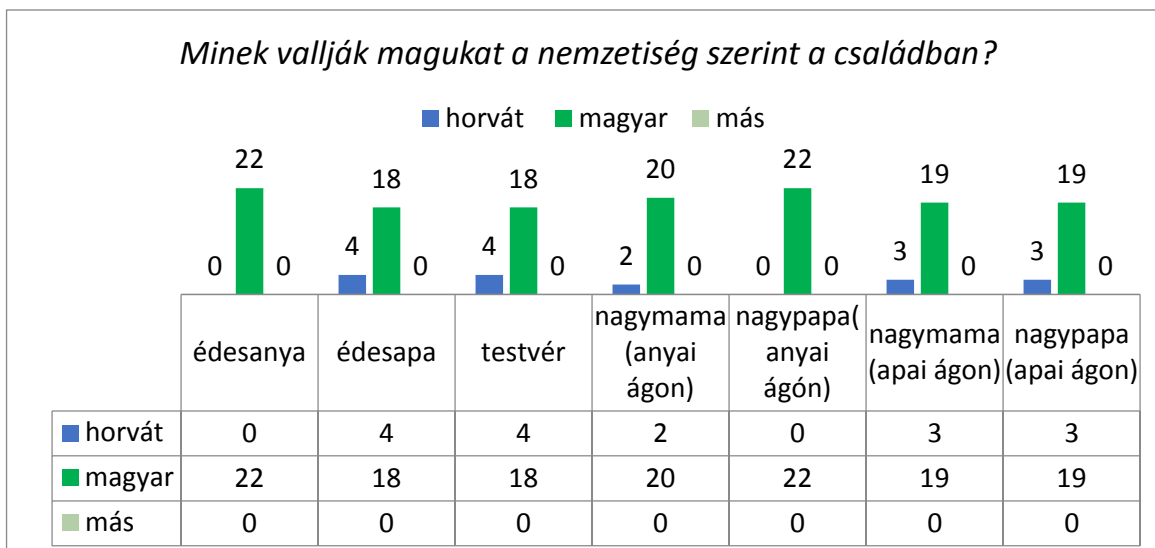

2. grafikon: Kivel él egy háztartásban? (N=22)

A családtagok nemzetisége jelentősen hat a nyelvjárás megőrzésére és az egyik nyelv gyakoribb használatára a kétnyelvű¹³ személyek között. Értelmezhető, hogy ha a családon belül atagok nem beszélik a magyar nyelvet, akkor nem is ismerik a kórógyi nyelvjárást. Kórógyon ez a horvát nyelv és a magyar nyelv. A kérdőívben a *Minek vallják magukat a nemzetiség szerint a családban? Jelölje be a táblázatban?* kérdésre a családtagok megjelölése már adott volt a táblázatban és minden tagra az adatközlők válaszlehetősége *magyar, horvát vagy más* volt (lásd: 3. grafikon).

¹³ Kétnyelvű közösség: „A kétnyelvű közösség terminus a továbbiakban konkrétan tehát egy olyan csoportra vonatkozik, amely egy településen élő nemzetiségi közösség tagjait foglalja magában, akiknek nyelvhasználata nem csupán egy nyelvet és az azon belüli területi, társadalmi és szituációs változatokat érinti, hanem egy másik nyelvet és változatait is (pl. kétegyházi románok).” (Borbély Anna, http://real.mtak.hu/38570/1/BorbelyA_MNy_16_1_u.pdf, letöltés: 2020. szeptember 11)

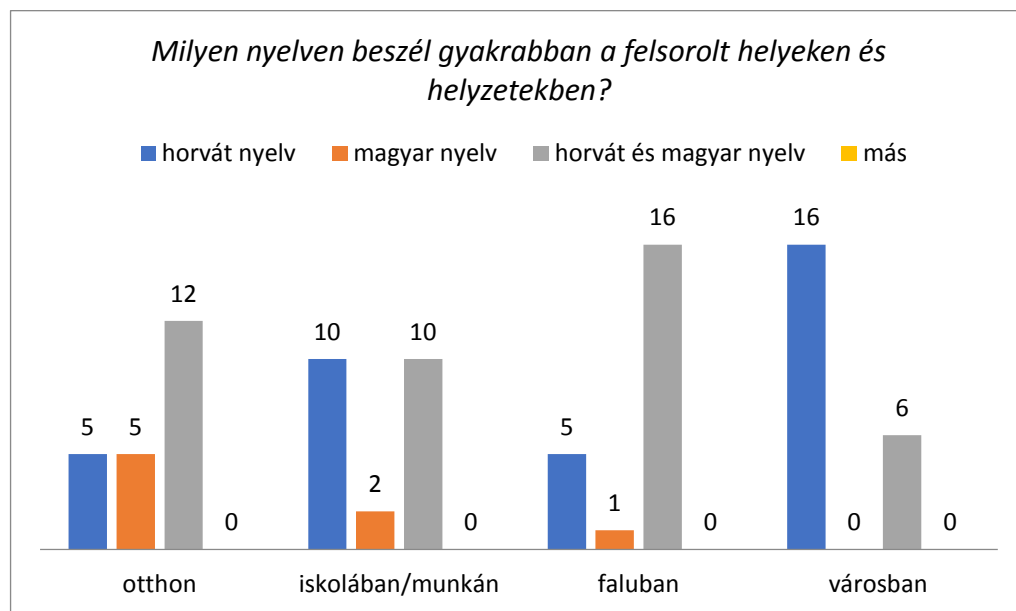

3. grafikon: A családtagok nemzetisége (N=22)

Olyan családokban, ahol az édesapa horvát nemzetiségű és a *nagymama* és *nagypapa* apai ágon is horvát nemzetiségűek, nem meglepő, hogy az adatközlő testvére vagy maga az adatközlő horvát nemzetiségű. Feltételezhető ilyenkor, hogy nemzetiségi szempontból, főleg a falvakban még mindig az apai ág dominál a horvát-magyar vegyes családokban. Olyan családokban pedig, ahol mindkét szülő magyar nemzetiségű, gyakoribb a nyelvjárás használata, mint a horvát-magyar vegyes családokban. Egyértelmű például, hogy az adatközlő édesapja horvát nemzetiségű, az adatközlő nem fogja megszólítani az édesapját magyarul. A domináns nyelv kérdése, főleg vegyes házasságokban, nagyon fontos tényező, ezért a következőt szociolingvisztikai megközelítéssel megfogalmazott kérdést is beépítettem a kérdőívbe: *Milyen nyelven beszél gyakrabban a felsorolt helyeken és helyzetekben? Jelölje be a táblázat szerint.* A helyek és helyzetek már meg voltak adva és az adatközlők válaszlehetősége a következő volt: *horvát nyelv, magyar nyelv, horvát és magyar nyelv, más.* (lásd ábra 5.) Az alábbiakban erre a kérdésre hozom a válaszokat (a számok a zárójelben az adatközlők számát jelentik):

- a) otthon – horvát nyelv (23%), magyar nyelv (23%), horvát és magyar nyelv (54%), más (0%)
- b) iskolában/munkán – horvát nyelv (46%), magyar nyelv (9%), horvát és magyar nyelv (46%), más (0%)
- c) faluban- horvát nyelv (23%), magyar nyelv (5%), horvát és magyar nyelv (73%), más (0%)

- d) városban- horvát nyelv (73%), magyar nyelv (0%), horvát és magyar nyelv (27%), más (0%)

4. grafikon: A horvát és a magyar nyelv használata (N=22)

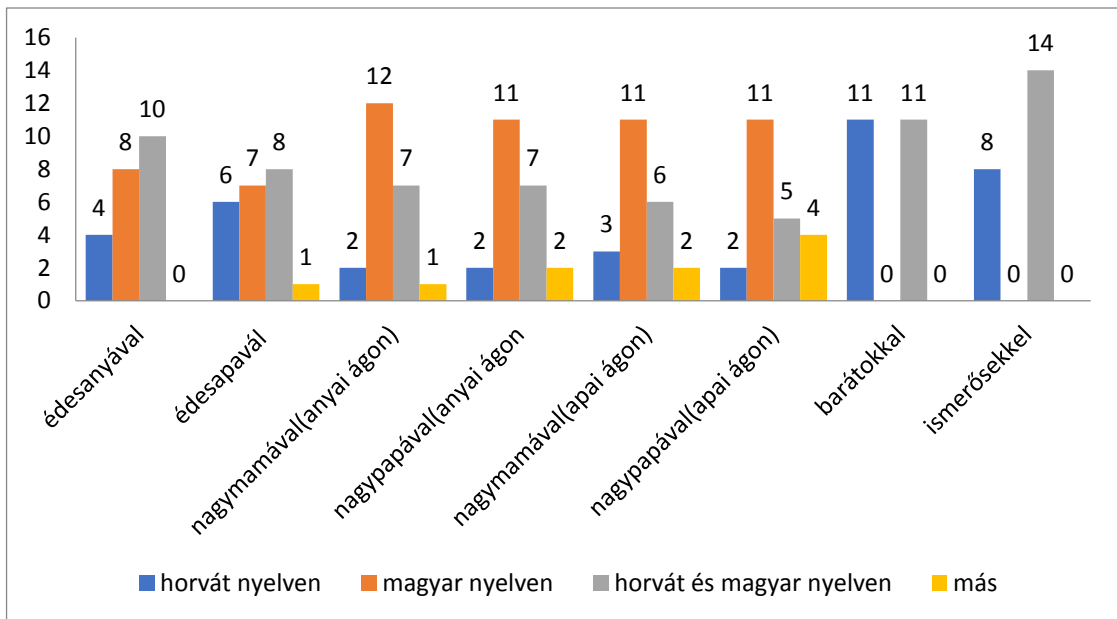
Otthon 5 adatközlő csak horvátul beszél. Ezek az adatközlők nem laknak együtt az idősebb családtagokkal. A válaszadó vagy a férjével/feleségével lakik vagy az egyik szülő horvát nemzetiségű. Egyértelmű, ha a férj/feleség vagy az egyik szülő nem beszél magyarul, akkor a horvát nyelvet gyakrabban használják a családban, mint a nyelvjárást és ezek szerint a rokoni viszonyok megszólítása valószínűleg horvát nyelven történik. A 22 adatközlőből csak 5 adatközlő beszél főleg magyarul otthon. Ezek a adatközlő Kórógyon laknak együtt a nagyszülőkkel. Az előbbi állítás is azt bizonyítja, hogy a nagyszülők azok, akik megőrzik a nyelvjárást a családokban. A 22 adatközlőből, 12 adatközlő a horvát és a magyar nyelvet használja egyaránt a családban. Ebből is látható, hogy a horvát nyelv most dominánsabb, mint Penavin Olga idején. A családon kívül az figyelhető meg, hogy az iskolában/munkahelyen, főleg a környezet miatt, az adatközlő csak a horvát nyelvet használja vagy a horvát és a magyar nyelvet. A falvakban pedig, a többség már a horvát és a magyar nyelvet használja, de előfordult az is, hogy az adatközlő csak a horvát nyelvet használta. A városban az adatközlők többsége a horvát nyelvet használja. Jól látszik, hogy családon kívül a magyar nyelvet ritkábban használják a válaszadók. A válaszok szerint a horvát nyelv a mindennapi kommunikációban gyakoribb, mint a magyar nyelv, vagyis a település nyelvjárása.

Megfigyelhető, hogy a horvát nyelv dominánsabb, és ez a település nyelvjárásának vesztesére utal.

3.3.2 A kérdőív második része és az eredmények összehasonlítása

A kérdőív második része a rokoni viszonyok megszólítására vonatkozik. A rokoni viszonyok megszólításának értelmezésére, elsősorban a nyelvjárás használatát vizsgálom családon belül. A *Kivel használja melyik nyelvet? Jelölje be a táblázat szerint.* kérdésre a adatközlők számára a következő válaszlehetőség volt megadva: *horvát nyelven, magyar nyelven, horvát és magyar nyelven, más* (lásd: 4. grafikon) :

- a) édesanyával – horvát nyelven (18%), magyar nyelven (36%), horvát és magyar nyelven (46%), más (0%)
- b) édesapával – horvát nyelven (27%), magyar nyelven (32%), horvát és magyar nyelven (36%), más (5%)
- c) nagymamával (anyai ágon) – horvát nyelven (9%), magyar nyelven (54,5%), horvát és magyar nyelven (32%), más (5%)
- d) nagypapával (anyai ágon) – horvát nyelven (9%), magyar nyelven (50%), horvát és magyar nyelven (32%), más (9%)
- e) nagymamával (apai ágon) – horvát nyelven (14%), magyar nyelven (50%), horvát és magyar nyelven (27%), más (9%)
- f) nagypapával (apai ágon) – horvát nyelven (9%), magyar nyelven (50%), horvát és magyar nyelven (23%), más (18%)
- g) barátokkal – horvát nyelven (50%), magyar nyelven (0%), horvát és magyar nyelven (50%), más (0%)
- h) ismerősökkel – horvát nyelven (36%), magyar nyelven (0%) horvát és magyar nyelven (64%), más (0%)

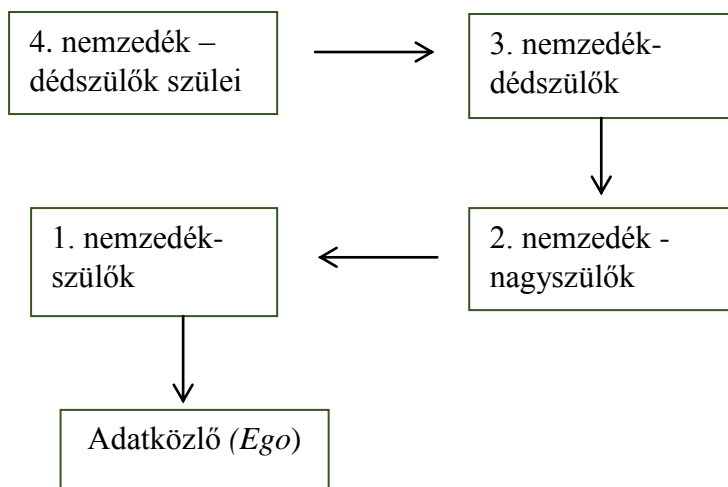

5. grafikon: A nyelvhasználat családon belül (N=22)

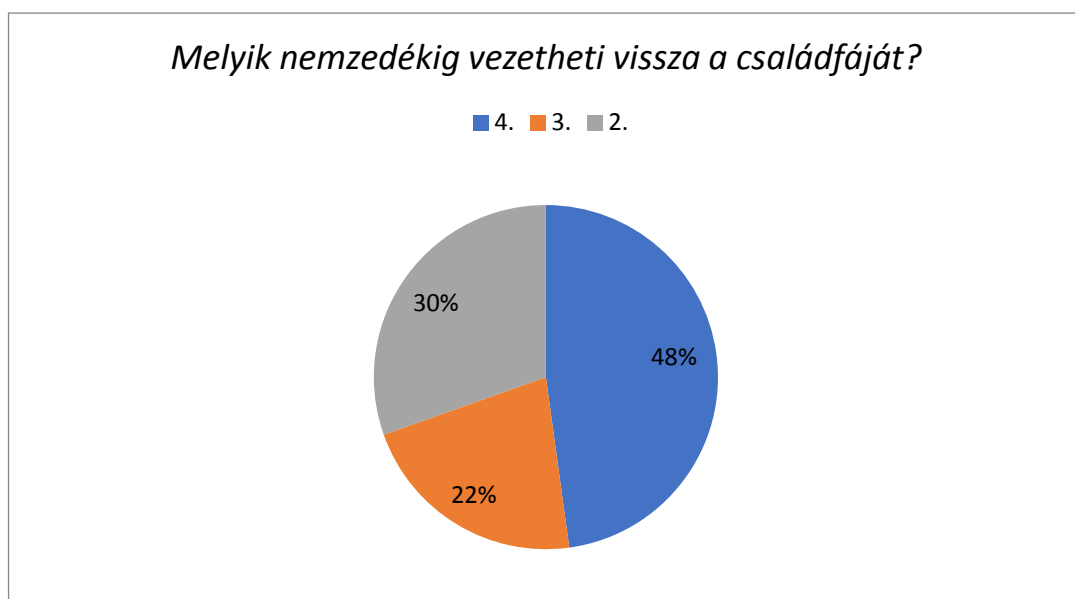
A fenti grafikonból az látható, hogy a horvát nyelv dominánsabb a családon belüli privát szférában. A válaszok szerint, a többség horvát és magyar nyelvet használja a családban mindegyik (család)tag. Néhány adatközlő csak a magyar nyelvet használja családon belül, viszont ezekben a családokban mindegyik családtag magyarnak vallja magát. Olyan is előfordul, hogy családon belül mindegyik családtag ismeri a nyelvjárást, de mégis a horvát nyelvet használja. Olyan családokban, amelyekben az egyik szülő és a nagyszülei horvát nemzetiségűek, a másik szülő, aki ismeri a nyelvjárást, inkább a horvát nyelvet használja a családban. A válaszadók a horvát-magyar vegyes családokban csak az anyai vagy apai águ nagyszülőkkel használják a nyelvjárást. Néhány válasz alapján az látható, hogy az adatközlők más idegen nyelvet használnak családon belül. Családon kívül a válaszadók főleg a horvát és a magyar nyelvet használják a barátokkal és ismerősökkel. A horvát nyelv gyakoribb használata családon belül a háztartástól függ. Ha az adatközlő nem lakik együtt a nagyszülőkkel és a férje/felesége nem ismeri a nyelvjárást, akkor inkább maga az adatközlő is a horvát nyelvet használja. Feltételezhető, hogy az adatközlők nem használják a település nyelvjárási rokoni kifejezéseket, hanem a horvát nyelv rokoni kifejezéseit pl. az édesapa megszólítás inkább lesz horvátul.

A fentiekén kívül arra is rákérdezte, hogy mennyire ismerik a családfájukat az adatközlők; *Melyik nemzedékig vezetheti vissza a családfáját?* (pl. 3. , 4.). A kérdés nyitott volt (lásd ábra 8.). Elsősorban a családfa ismeretét vizsgáltam, mert ha az adatközlő pl. csak

2. nemzedékig vezetheti vissza a családfáját, nem fogja tudni a rokoni megszólításokat dédpapáira, dédmamáira a következő kérdésben. A családfa értelmezése:

5. ábra: Az adatközlő családfájának értelmezése

6. grafikon: A nemzedék ismerete a családban (N=21)

A válaszok szerint, a többség (48%) a 4. nemzedékig visszavezetheti a családfáját. A 3. nemzedékig (22%) és 2. nemzedékig (30%). A többség mégis megtartja a rokoni kapcsolatokat és családfáját, de sokan már nem ismerik a családfájukat és a rokoni kapcsolatokat. Penavin Olga idején az előbbi fejezetek szerint, a nép a sokkal intenzívebb közélet miatt szorosabban tartotta a rokoni kapcsolatokat, mint ahogy ez ma szokás.

Penavin Olga kutatása alapján a következőre kérdeztem rá: *Milyen gyakran használja a felsorolt kifejezéseket? Jelölje be a táblázatban.* (lásd: 6. grafikon) Különböző kifejezéseket

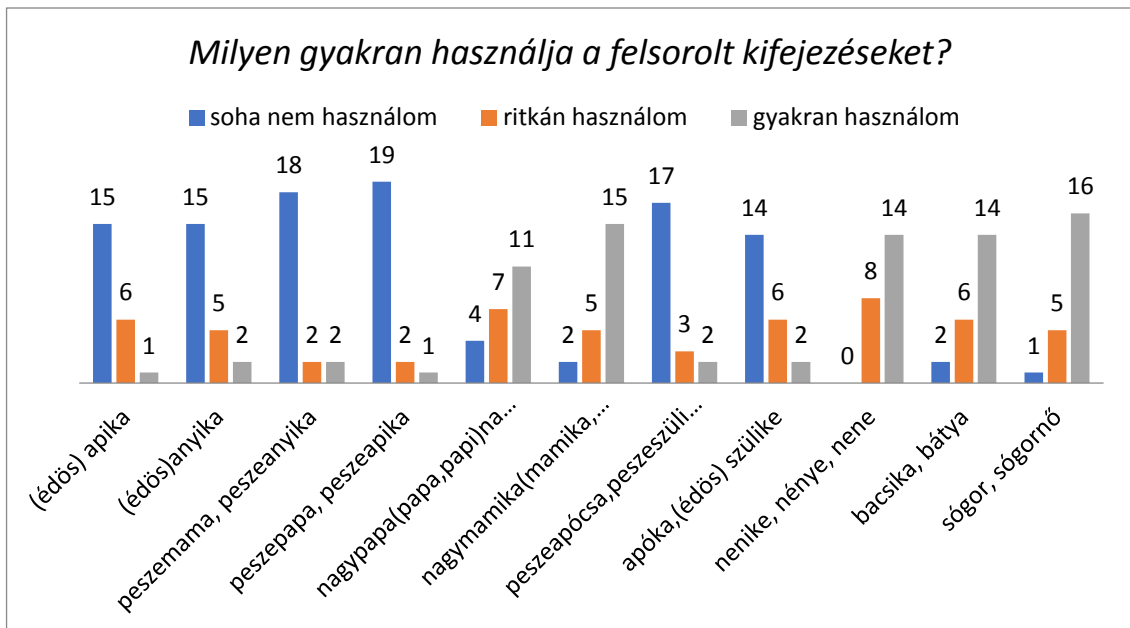
választottam ki Penavin Olga kutatásaiból. Az adatközlők mindegyik kifejezésre választottak egy megoldást: 1- *soha nem használom*, 2- *ritkán használom*, 3- *gyakran használom*. A *mami*¹⁴ és *papi*¹⁵ megszólítást Penavin Olga szótárában találtam, amelyek megegyeznek a nagymama és nagypapa megszólítással. A *mami* és *papi* megszólítást, ma főleg Szentlászlón lehet hallani, de a két falu szoros kapcsolata miatt előfordul Kórógyon is. A kiválasztott példák jelentései a melléklet táblázatokban találhatóak. Az adatközlők így válaszoltak:

- a) (édős) apika: soha nem használom (68%), ritkán használom (27%), gyakran használom (5%)
- b) (édős) anyika: soha nem használom (68%), ritkán használom (23%), gyakran használom (9%)
- c) peszemama, peszeanyika: soha nem használom (82%), ritkán használom (9%), gyakran használom (9%)
- d) peszepapa, peszeapika: soha nem használom (86%), ritkán használom (9%), gyakran használom (5%)
- e) nagypapa (papa, papi), nagyapika: soha nem használom (18%), ritkán használom (32%), gyakran használom (50%)
- f) nagymamika (mami, mamika), nagymama: soha nem használom (9%), ritkán használom (23%), gyakran használom (68%)
- g) peszeapócsa, peszeszülike: soha nem használom (77%), ritkán használom (14%), gyakran használom (9%)
- h) apóka (édős) szülike: soha nem használom (64%), ritkán használom (27%), gyakran használom (9%)
- i) nenike, nénye, nene: soha nem használom (0%), ritkán használom (36%), gyakran használom (64%)
- j) bacsika, bátya: soha nem használom (9%), ritkán használom (27%), gyakran használom (64%)
- k) sógor, sógornő: soha nem használom (5%), ritkán használom (23%), gyakran használom (72%)
- l) ipam, napam: soha nem használom (54%), ritkán használom (23%), gyakran használom (23%)

---

¹⁴ *Mami* „(Szentlászló), fn. nagymama megszólítása.” (Penavin, 2000: 348)

¹⁵ *Papi* „(Szentlászló), fn. nagypapa megszólítása.” (Penavin, 2000: 429)

7. grafikon: A kórógyi megszólítások használata (N=22)

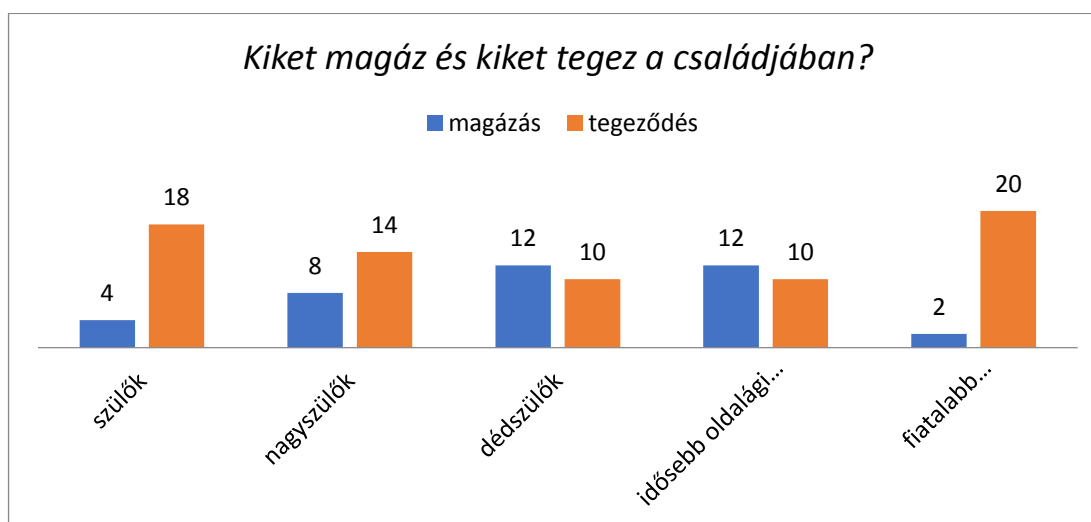
A válaszok szerint, a többség *(édős) apika* és *(édős) anyika* megszólítást soha nem használja, míg Penavin Olga idején ez gyakori használatban volt. Előfordulhat az, hogy az egyik szülő nem ismeri a nyelvjárást és akkor az adatközlő a horvát nyelvű megszólítást használja. Az előbbi megszólításokat öt válaszadó ritkán használja. A *peszemama*, *peszeanyika*, *peszepapa*, *peszeapika*, *peszeapócsa*, *peszeszülike* megszólításokat a többség soha nem használja, és kevesen és ritkán használják. A *peszemama*, *peszeanyika*, *peszepapa*, *peszeapika*, *peszeapócsa*, *peszeszülike* ritka használata érthető, mivel ezek a megszólítások régi kórógyi megszólításokhoz tartoznak. A *nagypapa (papa, papi)*, *nagyapika* és *nagymamika (mami, mamika)*, *nagymama* megszólítások az adatközlők többsége szerint, gyakoribb használatban megjelennek. A nagyszülők megszólítása már a köznyelvhez közeledik és eszerint gyakoribb használatban van, mint más nyelvjárási megszólítás. Az előbbi kérdésekből feltételeztem, hogy az adatközlő a nyelvjárást főleg családon belül használják és ez szerint ma a többség gyakrabban használja a megszólításokat, amelyek kapcsolódnak a köznyelvhez. Az adatközlők a nyelvjárást nem használják az ismerősökkel, iskolában stb. Az oldalági rokoni megszólítások *nenike*, *nénye*, *nene*, *bacsika*, *bátya*, *sógor*, *sógornő* összesen gyakoribb használatban vannak, mint a többi nyelvjárási megszólítás. Az előzőkből arra lehet következtetni, hogy Kórógy település rokoni megszólításai már Penavin Olga idején kezdtek kiveszni és nem meglepő, hogy ma a közösség ma már csak ritkán vagy egyáltalán nem használja a nyelvjárási megszólításokat.

3.3.3 Az udvarissági formák elemzése

Penavin Olga kutatásaiban a magázás és a tegeződés használatáról is beszél. Az idősebb tagokkal a fiatalabb tagok magázódtak családon belül és kívül. Magát Penavin Olgát is magázták. Az adatközlőket a következőt kérdeztem: *Kiket magáz és kiket tegez a családjában? Jelölje be a táblázatban.* A családtagok és válaszlehetőségek adottak voltak a válaszadók számára. Az adatközlők által adott válaszok: (lásd ábra 10.)

- szülők- magázás (18%), tegeződés (82%)
- nagyszülők- magázás (36%), tegeződés (64%)
- dédszülők- magázás (54%). tegeződés (46%)
- idősebb oldalági rokonai (pl. nénje)- magázás (54%), tegeződés (46%)
- fiatalabb oldalági rokonai (pl. unokatestvér)- magázás (9%), tegeződés (91%)

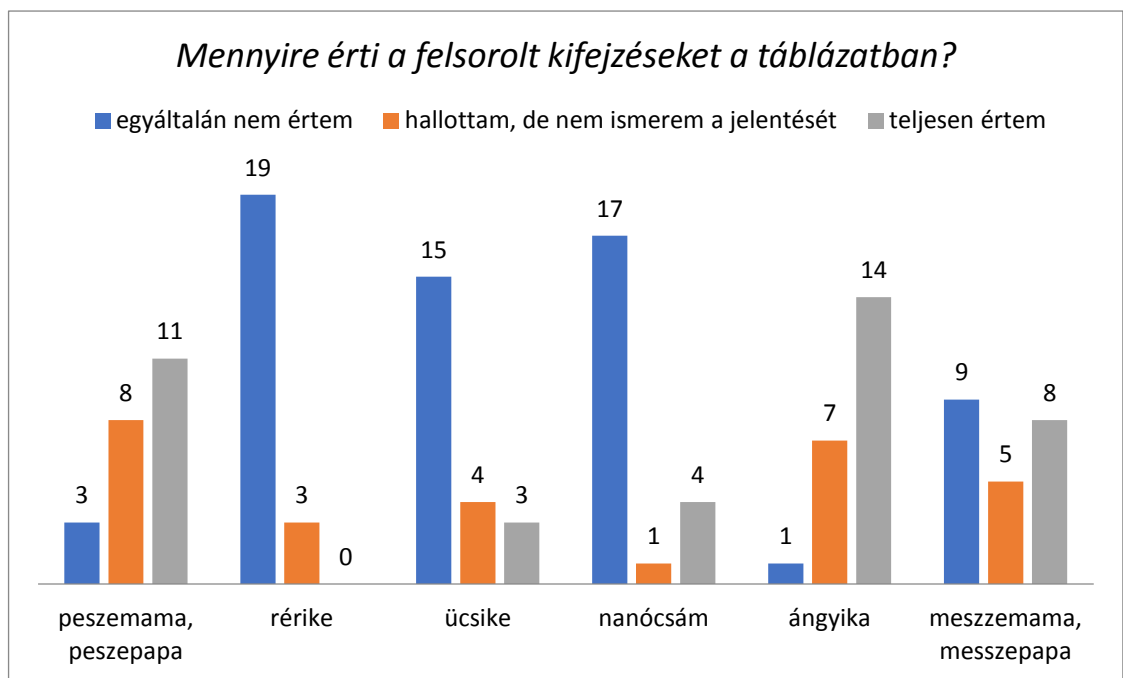
8. grafikon: Magázás és tegeződés családon belül (N=22)

Az idősebb családtagok magázása már ritkán jelentkezik, a kapott válaszok összessége szerint a többség (65%) általában tegezi a családtagokat. Meglepő, hogy a többség tegezi a nagyszülőket, míg magázzák a dédszülőket és idősebb oldalági rokonokat. A szülők magázása még 30-35 éves adatközlőknél jelentkezik, de a fiatalabb generációknál már nem. A válaszok szerint, a szabályos magázás családon belül már nem jelentkezik olyan gyakran, mint Penavin Olga idején.

Végkövetkeztetésként rákérdeztem a régi kórógyi rokoni megszólítások értelmezésére. A kérdőívben a *Mennyire érti e felsorolt megszólításokat a táblázatban?* kérdéssel gyűjtöttem példákat a jelenségre. A rokoni megszólításokra megadtam a válaszokat, amelyekre csak egy választási lehetőség volt a három közül: 1 - egyáltalán nem értem, 2 - hallottam, de nem

ismerem a jelentését, 3 - teljesen értem (lásd: 8. grafikon). Az eredmények következnek az adatközlők válasza szerint:

- a) peszemama, peszepapa: egyáltalán nem értem (14%), hallottam, de nem értem a jelentését (36%), teljesen értem (50%)
- b) rérike: egyáltalán nem értem (86%), hallottam, de nem értem a jelentését (14%), teljesen értem (0%)
- c) ücsike: egyáltalán nem értem (68%), hallottam, de nem értem a jelentését (18%), teljesen értem (14%)
- d) nanócsám: egyáltalán nem értem (77%), hallottam, de nem értem a jelentését (5%), teljesen értem (18%)
- e) ányigka: egyáltalán nem értem (5%), hallottam, de nem értem a jelentését (32%), teljesen értem (63%)
- f) messzemama, messzepapa: egyáltalán nem értem (41%), hallottam, de nem értem a jelentését (23%), teljesen értem (36%)

9. grafikon: A régi kórogyi megszólítások értelmezése (N=22)

Érdekes, hogy a *peszemama* és *peszepapa* megszólításokat az adatközlők többsége teljesen érti, de nem használja. Az előbbi részben rákérdeztem a megszólítások használatára és a többség válasza szerint a *peszemama*, *peszepapa* megszólításokat soha nem használják. A *rérike* megszólítást az adatközlők egyáltalán nem értik nem is hallották, és a jelentését sem ismerik teljes egészében. A többi megszólításnak az adatközlők általában nem ismerték a

jelentését. A régi kórógyi megszólítások jelentését a válaszok szerint a 15-35 éves korosztály nem ismeri, de előfordulnak különböző megszólítások, amelyeket a nép még is ismer, mint pl. *ágyika* és ritkábban *messzepapa*, *messzemama*. Ugyanakkor, ha a közösség nem ismeri a megszólításokat, akkor nem is fogja használni.

4. Tézisek bizonyítása

Az első tézis szerint Penavin Olga által gyűjtött anyagot (40 évvel ezelőtt) és a mai nyelvi állapot jelentősen eltérnek, amit több kérdésre kapott válaszok is bizonyítják. Elsősorban a *Milyen nyelven beszél gyakrabban a felsorolt helyeken és helyzetekben* és *Kivel használja, melyik nyelvet* kérdések bizonyítják az eltéréseket, miszerint a horvát nyelv dominánsabb használatban van, mint a magyar nyelv főleg családon kívül, de egyre jobban már családon belül is. Penavin Olga idején a magyar nyelv használata volt dominánsabb. Ebből kifolyólag a rokon megszólítások is, pl. édesapa lesz inkább horvátul. Továbbá, a *Melyik nemzedékig vezetheti vissza a családfáját* kérdés bizonyítja, hogy a többség nem fogja tudni a rokon kifejezéseket pl. a dédmamára, ha nem ismeri a dédmamáját. Ez szerint a következő kérdés *Milyen gyakran használja, a felsorolt kifejezéseket* bizonyítja, hogy az adatközlők többsége nem használja a település nyelvjárási kifejezéseket, vagyis ritkán használja, míg Penavin Olga idején a település nyelvjárási kifejezések gyakoribb használatban voltak. A régi nyelvjárási kifejezések jelentését a többség nem is ismerje, bizonyítja az utolsó kérdés.

A második tézist is sikerült bebizonyítani, miszerint a nyelvjárást az idősebb családtagok őrzik, és ez a rokonsági elnevezések használatán is bizonyítható. A *Kivel él a háztartásban?* és *Hol tanult meg magyarul* bizonyítja a második tézist, miszerint az adatközlők, akik együtt élnek az idősebb családi tagokkal, gyakrabban használják a nyelvjárást és a rokon kifejezéseket. Az utolsó kérdés szerint, az adatközlők, akik laknak együtt a nagyszülőkel, ismerik a régi település nyelvjárási kifejezéseit. Egyértelmű ilyenkor, hogy az idősebbek azok, akik továbbadják a fiatalabb tagoknak a nyelvjárást. Feltételezhető, hogy a nyelvjárást megőrzése köszönhető az idősebb családi tagoknak.

Az udvariassági fomrák bizonyítására a *Kiket magáz és kiket tegez a családjában* kérdéssel sikerült bebizonyítani a harmadik tézisémet is, miszerint ma a többség tegezi a családtagokat. A szabályos magázás ritkábban jelentkezik, mint Penavin Olga idején. Főleg az idősebb tagokat kellett magázni, ma már a 30-35 éves korosztály ritkán tegezik az idősebbeket.

5. ÖSSZEGZÉS

Kórógy település különböző tényezői, mint a falu elhelyezkedése, társadalmi változások az idő folyamán, a nép kétnyelvűsége és a nyelvjárási jellemzők kiemelik a kórógyi népet a többi nyelvjárásszigetből. Penavin Olga számos kutatást végzett el Kórógyon, ahol több alkalommal is járt, és bemutatta a különös család típusát a *zadrugát*. A társadalom és a család struktúra változása hatott a nyelvjárásra és a nép életére. A kórógyi család rendszere és a nép közléte különböző nyelvjárási eszközöket hozott létre, mint pl. a rokoni megszólításokat. A falu képe teljesen megváltozott ma. Kórógy ma kiscsaládok közössége és a nyelvjárás ma csak családon belül maradt meg. A kutatásom alapján látható, hogy a nyelvjárás használata gyakoribb volt Penavin Olga idején, mint ma. Ez alapján állítható, a nyelvjárási rokoni viszonyok megszólításait a 15-35 éves korosztály ritkán vagy már egyáltalán nem használja. Az új életkörülménye, az idősebb tagoktól való külön válása, valamint horvát anyanyelvű családtagok hatnak a gyakoribb horvát nyelvhasználatra. A válaszok szerint a többség nem ismeri a kórógyi rokoni megszólításokat, vagyis passzív szinten ismeri, de nem használja. Mindezekből feltételezhetjük, hogy a kórógyi lakosságot a teljes nyelvvesztés fenyegeti.

6. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

Borbély Anna (2016). *Fenntartható kétnyelvűség*, MTA Nyelvtudományi Intézet
http://real.mtak.hu/38570/1/BorbelyA_MNy_16_1_u.pdf (Letöltés 2020. március 19.)

Czibere Ibolya (szer.) (2006). *Családszociológia Szöveggyűjtemény*, Debrecen

D. Bartha Katalin (1952). *A szlavóniai nyelvjárás szóképzés*, Debrecen

Engels, Friedrich (2000). *Origin of the Family, Private Property, and the State, Marx/Engels Internet Archive (marxist.org)*

https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/origin_family.pdf

(Letöltés: 2020. április 19.)

Kel József (2016). *Tanulmányok Kórógyról 4.*, Baranyai Júlia Népfőiskola, Pélmonostor

Kiss Jenő (2001). *Magyar dialektológia*, Osiris Kiadó, Budapest

Penavin Olga (2000). *Szlavóniai (kórógyi) szótár*, Nap Kiadó, Budapest

Penavin Olga (1986). *Nyelvművelő füzetek*, Forum Könyvkiadó, Újvidék

Penavin Olga (1981). *A nagycsaládszervezet Szlavóniában (Kórógyon)*, Forum Könyvkiadó,
A magyar nyelv, irodalom és hungarológiai kutatások intézete, Újvidék

Sršan, Stjepan (2004). *Povijest sela i župe Ivanovac*, Državni Arhiv u Osijeku, Općina
Antunovac, Općina Ernestinovo Osijek

Szabó József (1990). *Magyarországi és Jugoszláviai magyar nyelvjárásszigetek*, Szegedi
Nyomda

Wardhaug, Ronald (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*, Blackwell Publishing (Fifth
Edition)

Források:

Bárczi Géza és Országh László (1956-1962.). *A magyar nyelv értelmező szótára*, Akadémia
Kiadó <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>
(Letöltés 2020. március 19.)

Kiss Lajos (1988). *Földrajzi nevek Etimológia Szótára*, Akadémia Kiadó, Budapest
<https://www.szaktars.hu/akademiai/view/kiss-lajos-foldrajzi-nevek-etimologiai-szotara-1980/?pg=1&layout=s> (Letöltés 2020. március 4.)

Kis lexikon http://www.kislexikon.hu/naturalis_gazdalkodas.html (Letöltés 2020. június 28.)

Magyar Katolikus Lexikon

<http://lexikon.katolikus.hu/R/rokons%C3%A1g.html> (Letöltés 2020. április 04.)

Magyar Néprajzi Lexikon: <http://www.mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1000.html>
(Letöltés: 2020. április 28.)

Magyar nyelv értelmező szótára

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/> (Letöltés 2020. április 04.)

Fényképek és ábrák listája

1. ábra: Palus Hiulca, ős mocsár - „Laslovo u srcu” (Szívemben Szentlászló) című film.....4
2. ábra: A magyarországi palóc és a horvátországi palóc nyelvterület kapcsolata (forrás: google maps)..... 4
3. fénykép: Kórógyvár (saját felvétel).....4
4. ábra: A külső tényezők hatása a nyelvre, vagyis a rokoni megszólításra.....11
5. ábra: Az adatközlő családfájának értelmezése.....22

Táblázatok listája

1. táblázat: A adatközlők életkoruk, lakóhelyük és nemük szerint 15

Grafikonok listája

1. grafikon: Magyar nyelv elsajátítása (N=22).....16
2. grafikon: Kivel él egy háztartásban? (N=22).....17
3. grafikon: A családtagok nemzetisége (N=22).....18
4. grafikon: A horvát és a magyar nyelv használata (N=22).....19
5. grafikon: A nyelvhasználat családon belül (N=22).....21
6. grafikon: A nemzedék ismerete a családban (N=21).....22
7. grafikon: A kórógyi megszólítások használata (N=22).....24
8. grafikon: Magázás és tegeződés családon belül (N=22).....25
9. grafikon: A régi kórógyi megszólítások értelmezése (N=22).....26

MELLÉKLETEK

1. Melléklet

KÉRDŐÍV

Tisztelt Adatközlő,

a nevem Katic Ante és magyar-angol szakos végzős hallgató vagyok. A szakdolgozatomhoz tartozó kérdőívet készítettem. A téma *A rokon viszonyok megnevezése a kórógyi magyar közösségben*. A kérdőív célja, hogy összehasonlítsam egymással a használt rokon kifejezéseket ma és kifejezéseket Penavin Olga kutatásaiból. A kapott válaszok névtelenek. Kérem, hogy legyen minél pontosabb, amikor felel. A kérdőív nem sok időt vesz igényben. Ha lesz kérdése, jelentkezzen a katicante33@gmail.com címre. Köszönöm a részvételt.

1. Kérem írja be az adatait:

Nem:

Életkor:

Lakóhely:

2. Hol tanult meg magyarul (iskolában, otthon- családon belül, más)?
3. Kivel él a háztartásban?

- a) a szüleimmal
b) a nagyszüleimmal és szüleimmal együtt
c) a gyerekeimmel/- immel és férjemmel /feleséggel
d) egyedül élek

4. Minek vallják magukat a nemzetiség szerint a családban? Jelölje be a táblázatban.

	horvát	magyar	más
édesanya			
édesapa			
testvér			
nagymama			
nagypapa			

5. Milyen nyelven beszél gyakrabban a felsorolt helyeken és helyzetekben? Jelölje be a táblázat szerint.

	horvát nyelv	magyar nyelv	horvát és magyar nyelv	más
otthon				
iskolában				
munkán				
faluban				
városban				

6. Kivel használja melyik nyelvet? Jelölje be a táblázat szerint.

	horvát	magyar	horvát nyelv és magyar nyelv
édesanyával			
édesapával			

nagymamával			
nagypapával			
testvérekkel			
barátokkal			
ismerősökkel			

7. Melyik nemzedékig vezetheti vissza a családfáját? (pl. 3. , 4.)

8. Milyen gyakran használja a felsorolt kifejezéseket? Jelölje be a táblázatban. (1- soha

	1	2	3
(édős) apika			
(édős) anyika			
peszemama, peszeanyika			
peszepapa, peszeapika			
nagypapa (papa, papi), nagyapika,			
nagymamika (mamika, mami), nagy mama			
peszeapócsa, peszeszülike			
apóka, (édős) szülike			
nenike , nénye, nene			
bacsika , bátya			
sógor, sógornő			
ipam, napam			

nem használok, 2- ritkán használok, 3 – gyakran használok)

9. Kiket magáz és kiket tegez a családjában? Jelölje be a táblázatban.

	magázás	tegeződés
szülők		
nagyszülők		
a dédszülők		
idősebb oldalági rokonaim (pl. nénye)		

fiatalabb oldalági rokonaim (pl. unokatestvér)		

10. Mennyire érte e felsorolt megszólításokat a táblázatban? (1 - egyáltalán nem értem, 2 - hallottam, de nem ismerem a jelentését, 3 - teljesen értem)

	1	2	3
peszemama/peszepapa			
rérike			
ücsike			
nanócsám			
ángyika			
messzemama, messzepapa			

2. Melléklet

I. Konzangvinikus rokonság

1. Egyenes ág

Táblázat 1. (Penavin, 1981: 181)

Apai ágú rokonság		Anyai ágú rokonság	
hivatkozá s	megszólítás	hivatkozás	megszólítás
+4 nagyapócsám öregapikám nagyzüli kém- öreganyikám- nanókám- nanócsám	Nagyapócsám- öregapiám- apikám + kendezés Nagyszülükém- öreganyikám-nanókám- nanócsám + kendezés	4+ -----	-----
+3 apócsám – apókám szüli- szülünk – szülükém- édös szülükém	Apókám + kendezés szülüké- édös szülükém +kendezés	+3. peszeapócsám peszeszülüké	Peszeapócsa + kendezés Peszeszülüké + kendezés
+2. nagyapám – papa -pásópapám – nagyapikám – öregapám – pásócsám Nagyma mám – mamcsám – nagymamikám	Nagyapapa- pasópapa-pásócsa- nagyapika- öregapikám + kendezés Nagymama- mamócsa- nagymamika+kendezés	+2. peszepakám - peszeapi-messzepakám- peszeapika Peszemamám- peszeanyikám- peszemamika-peszi- peszikém-messzemamám	Peszepakapa- messzepakapa+kendezés- pesze-apika Peszemama- peszeanyika-peszike- messzemama + kendezés
+1.	apika-édös apika	+1.	

apikám-édös apikám-édös api- papikám anyikám- édös anyikám – édös anyi – nyanyikám – asszonyanyám	– papikám + kendezés anyika- édös anyika -nyanyikám + kendezés – asszonyanyám	-----	-----
0. 1) bápi- bápicám – édös bacsika- bátyurom -bátyám - édes nenikém- nenikém 2) ücsém kicsi nenikém 3)félt estvér: bacsikám nenikém	1) bápi-bápicá – édös bacsika- bátyur – bátyam + kendezés 2) ücsém – keresztnév + tegezés 3) keresztnév +bacsika keresztnév + nenike	0. peszebacsikám – bacsika peszeneniké m-peszeneném - peszeángyócsa	Családnév+ peszebacsika+ kendezés családnév + peszenenike + kendezés édös – édöske- édöscse + kendezés
-1. fiam – fiacskám gyerököm – gyerökcsém láncsám	te kicsi fiam- fijácskám gyerököm – gyerökcsém + tegezés te kicsi láncsám – édös lányom – kicsi lányom – lánycsám – keresztnév + tegezés	-----	-----
-2. fiam – gyerököm –	te kicsi fijácskám – gyerökcsém –		

gyerökcsém	keresztnev + tegezés te kicsi láncsám – keresztnev + tegezés	-----	-----
-3. fiam – gyerököm – gyerökcsém láncsám	te kicsi fíjacskám – gyerökcsém – keresztnev + tegezés te kicsi láncsám – keresztnev + tegezés	-----	-----

2.Oldalág

Táblázat 2. (Penavin, 1981: 183-184)

	hivatkozás	megszólítás	
+2 a) a nagyszülők testvérei	bacsikám nenikém	bacsika ~ családnév + bacsika + kendezés nenike ~ családnév + nenike + kendezés	
b) a nagyszülők testvéreinek fiai és unokái , ha idősebbek Egónál :	bacsika – családnév + bacsika bacsika ~ keresztnev + bacsika bacsika ~ keresztnev + nenike	bacsika keresztnev + bacsika keresztnev + nenike	
c) nagyszülők testvéreinek fiai és fíúunokái ha fiatalabbak Egónál	keresztnev keresztnev	keresztnev keresztnev	
d) a nagyszülők lányai és lányunokái, ha idősebbek Egónál	nenike ~ családnév + nenike	nenike	
e) a nagyszülők lányai és lányunokái, ha	keresztnev	keresztnev	

fiatalabbak Egónál			
+1. a szülők testvérei :	réröm ~ nagybacsikám nagynenikém	rérike ~ nagybacsika + kendezés nagynenike + kendezés	
0. fiaik, ha idősebbek : fiaik, ha fiatalabbak lányai k, ha idősebbek : lányai k, ha fiatalabbak	rérike ücsém ~ ücsikém nenike ücsikém	rérike + tegezés ücsém ~ ücsikém + tegezés nenike + kendezés ücsikém + tegezés	

Általában

Táblázat 3. (Penavin, 1981: 185)

	hivatkozás	megszólítás
minden idősebb férfi rokon:	bátyur ~ bátyurka (ha családfő) ~ bőpa ~bacsi ~ bacsika ~ rér ~ rérike	családnév + bátyur + kendezés réröm ~ családnév + réröm + kendezés
minden idősebb nőrokon:	nene ~ nenike	nenike + kendezés családnév + nenike + kendezés
minden fiatalabb férfirokon:	keresztnév	keresztnév + tegezés
minden fiatalabb nőrokon:	keresztnév	keresztnév + tegezés

II. Affinális rokonság

Táblázat 4. (Penavin, 1981: 185)

	hivatkozás	megszólítás
+2 a nagyszülők fítestvérének felesége: a nagyszülők nőtestvérének férje:	ányika réri ~ réröm	ányika + kendezés rérike + kendezés
+1. a szülők fítestvérének felesége: a szülők nőtestvérének férje:	ányócsám ~ anyika sógor	ányócsa ~ anyika + kendezés sógor + kendezés
0. a báty felesége: a néne férje az öcs felesége	ányomasszony ~ ányócsám ~ anyika rér ~ réröm ~ sógor ányócsám ~ keresztnev	ányomasszony ~ ányócsa + kendezés rérike ~ sógor + kendezés ányócsa ~ keresztnev + tegezés
a hűg férje	rérikém ~ keresztnev + sógor ~ családnév + sógor	rérike ~ keresztnev + tegezés keresztnev + sógor + tegezés családnév + sógor + tegezés
+2. és +1. oldalág testvérei fiainak felesége: +2. és +1. oldalág testvérei lányainak és leányunokáinak férje:	ányika ányom ~ gyányim ~ keresztnev réröm ~ keresztnev ~ sógor	ányika + kendezés ányom ~ gyányi + kendezés keresztnev + tegezés rérike + kendezés keresztnev + kendezés sógor + kendezés
-1. fiam felesége: lányom férje	menyem vöm	te + család és keresztnev + tegezés keresztnev + tegezés

Házastársi rokonság

1.Ego = nő

Táblázat 5. (Penavin, 1981: 186)

	hivatkozás	megszólítás
+2. a férj nagyszülei:	nagypapám nagymamám	nagypapa + kendezés nagymama + kendezés
+1. a férj szülei:	ipam napam	apámuram ~ apika + kendezés anyámasszony ~ anyika + kendezés
0. a férj bátyja: a férj bátyjának felesége: a férj öcse: a férj öccsének felesége:	nagyuram ~ nagyobbik uram ~ bacsika ángyomasszony ~ ányika kisebbik uram ~ keresztnév ányom ~ keresztnév	nagyuram ~ nagyobbik uram ~ bacsika + kendezés asszonyo ~ ányom- asszony -ányika + kendezés kisebbik uram ~ halli ked , uram + kendezés ányom ~ keresztnév + tegezés

A férj oldalági rokonai

Táblázat 6. (Penavin, 1981: 187)

	hivatkozás	megszólítás
Férfirokonok: idősebb: felesége: fiatalabb felesége:	bacsika nenike rérikém ~ keresztnév ányom ~ keresztnév ~ családnév + keresztnév	bacsikám + kendezés asszonyom + kendezés rérike ~ keresztnév + kendezés ányom ~ keresztnév + tegezés családnév + keresztnév + tegezés
Nőrokonok: idősebb: férjük:	nenikém bacsi~ bacsika ~ sógor	asszonyom + kendezés bacsi ~ bacsika + kendezés

		keresztnév + sógor + kendezés keresztnév + bacsika + kendezés
férj:	az én emberöm ~ az én uram-uram	hé embör ~ hé család – név + ék ~ ked uram ~ kijed + kendezés

A férj rokonai általában

Táblázat 7. (Penavin, 1981: 187)

	hivatkozás	megszólítás
férfiak:		
idősek:	bacsi ~ bacsika ~ apó ~ apócsa	bacsi ~ bacsika ~ apó ~ apócsa + kendezés
nők idősek:	nenike ~ ángyó ~ ángyócsa ~ nanó	nenike ~ ángyó ~ ángyócsa ~ nanó + kendezés
fiatalok	atyafi	atyafi + kendezés

2. Ego = férfi

Táblázat 8. (Penavin, 1981: 187-188)

+2. a feleség nagyszülei:	apócsám ~ nagypapi ~ nagypapa szülikém ~ nagymama ~ nagymami	apócsa + kendezés szülike ~ nagymama ~ nagymami + kendezés
+1. a feleség szülei:	ipam, napam	apika + kendezés anyika + kendezés
0.a feleség fitestvére:	réröm ~ rरिकém ~ peszebátyám ~ peszebacsika ~ sógor ángyócsa	rérique ~ peszebacsika ~ sógor + kendezés ángyócsa + kendezés
felesége:	ángyócsa ~ keresztnév	ángyócsa ~ keresztnév +

a feleség nőtestvére: férje:	réröm ~rérike ~ sógor ~ családnév + réröm ~ rérike ~ sógor	kendezés ~ tegezés rérike ~ sógor + kendezés ~ tegezés
-1. a feleség testvéreinek gyermekei:	keresztnev	keresztnev + tegezés
feleség:	az én asszonyom ~ feleségöm ~ az én + keresztnev + m	hé asszony ~ te + keresztnev + tegezés

A feleség rokonai általában

Táblázat 9. (Penavin, 1981: 188)

	hivatkozás	<i>megszólítás</i>
Férfi idős:	bacsi ~ bacsika	bacsi ~ bacsika ~ keresztnev + bacsi ~ bacsika + kendezés
fiatalabb: Nő idős:	atyafi nenike ~ nanó ~ nanóka ~ nanócsa	atyafi + kendezés nenike ~ nanó ~ nanóka ~ nanócsa + kendezés
fiatalabb:	keresztnev + családnév	keresztnev + tegezés ~ keresztnev + családnév + tegezés
nászok:	sógorom sógorasszonyom	sógor + tegezés sógorasszony + tegezés
vőtársak:	zete ~ sógor	sógor ~ keresztnev + tegezés
általában a rokonságom, utódaim:	az én feleim ~ familiám	édös feleim ~ familiám